

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav filozofie a religionistiky

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Robin Kopecký

Je možná etika jako kalkulus?

Is it possible to perceive ethics as a calculus?

Praha 2012

Vedoucí práce: James Hill, PhD.

Děkuji vedoucímu bakalářské práce Jamesi Hillovi, PhD. a Jakobovi Jirsovi, PhD. za jejich cenné rady a připomínky.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 13. 8. 2012

.....
podpis

Abstrakt

Cílem této práce je zodpovědět otázku, zdali je možné formulovat etiku jako kalkulus. Toto založení je řešeno na pozadí klasického utilitarismu, tedy na pracích Jeremyho Benthama a zejména jeho následovníka Johna Stuarta Milla. Ústředními tématy jsou: Princip užitečnosti, jeho formulace a odpověď na jeho kritiku. Dalším tématem je posun Millovy teorie od Benthama. Třetím tématem je problém spojení Millova utilitarismu a konsekvencialismu. Závěr práce zní, že Millova etická teorie není založena na axiomaticko-deduktivní metodě. Ačkoliv lze přijmout a obhájit princip užitečnosti, tak není jednoznačně dána metoda, která by s tímto axiomem zacházela.

Klíčová slova

etika, utilitarismus, Mill, Bentham, štěstí

Abstract

The aim of this thesis is to answer a question whether it's possible to formulate ethics as a calculus. This founding is solved on the background of classical utilitarianism, on works of Jeremy Bentham and especially his follower John Stuart Mill. Primary topics are: The principle of utility, its formulation, possibility of proof and an answer to its critics. The next subject is a shift of Mill's theory from Bentham. The third subject is the issue of connection between Mill's utilitarianism and consequentialism. The conclusion of the thesis is that Mill's ethical theory is not based on axiomatic-deductive method. Although is it possible to accept and defend the principle of utility, there is no method that would use this axiom.

Keywords

ethics, utilitarianism, Mill, Bentham, happiness

Obsah

Úvod.....	8
1. Obecné poznámky.....	9
1.1 Kalkulus v etice	9
1.2 Věda a praktické umění	11
2. Princip užitečnosti a jeho důkaz	14
2.1 Princip užitečnosti formulovaný Benthamem.....	14
2.1.2 Nepřímá podpora Benthamova principu užitečnosti	15
2.2 Možnost důkazu principu užitečnosti	16
2.2.1 Princip užitečnosti jako pravidlo umění života.....	17
2.3 Naturalistický klam.....	21
2.3.1 Kritika důkazu principu užitečnosti Moorem	22
2.3.2 Argument, proč Mill nespáchal naturalistický klam.....	24
3. Millovo vyrovnání se s Benthamovým odkazem	28
3.1 Revize utilitarismu.....	28
3.2 Cesty k obecnému štěstí.....	30
3.3 Nepřímý utilitarismus	34
3.4 Rovnost v rámci obecného štěstí	35
4. Konsekvencialismus	39
4.1 Struktura konsekvencialismu	39
4.2 Bludný kruh jako „důkaz“ u Milla.....	42
4.3 Je možný utilitarismus bez nutnosti konsekvencialismu?	43
4.3.1 Millův utilitarismus jako nekonsekvencialistický teleologický systém	46
4.3.2 Námitky proti.....	50
Závěr	53
Seznam použité literatury	54

„Zatímco Xenofón zaznamenával dějiny a Eukleidés učil geometrii, Sókratés a Platón mluvili o nesmyslech pod zástěrkou, že vyučují moudrosti a morálce“

Jeremy Bentham. *Deontology*

Úvod

Díky tomu, že užívání axiomaticko-deduktivních metod umožnilo značný pokrok v mnoha vědách, není nepatřičné se tázat, jakým způsobem tato uhrančivá myšlenka prosákla i na pole filosofie. Proto hlavní zkoumanou tezí této práce, jak i její název napovídá, je možnost formulace etiky jako kalkulu. Toto založení bude řešeno na základě klasického utilitarismu, tedy na pracích Jeremyho Benthama a zejména na díle přední postavy tohoto myšlenkového směru – Johna Stuarta Milla.

Šetření je zahájeno stručným vysvětlením kalkulu jako axiomaticko-deduktivní metody a jejích složek. Protože Mill byl radikálním empiristou užívajícím jako základní metodou usuzování indukci, bude nutné ospravedlnit užití dedukce v jeho systému. Toto užití je pak nejlépe vidět na kontrastu vědy a umění, zejména povahy jejich soudů. Dále se věnuji nutnosti prvního principu v etice a jeho vztahu k faktickým okolnostem. Jako axiom pro kalkulus volím Benthamův princip užitečnosti, který následně užívá i Mill. Protože s principem užitečnosti budu nadále pracovat a Millovo určení v *Utilitarismu* je trochu neurčité, tak se následně věnuji přesnějšímu vymezení principu užitečnosti na základě článku D. G. Browna. Tážu se, jestli je možné podat důkaz principu užitečnosti nebo zdali je možné uvést alespoň nějaké argumenty v jeho prospěch a připojuji jednou z prvních kritik klasického utilitarismu – naturalistický klam prezentovaný v díle *Principia Ethica* G. E. Moorea a následnou obhajobu Millova důkazu Alanem Ryanem.

Základní rysy klasického utilitarismu představuji na Millově revizi Benthamova učení. Rozvádím zejména srovnání kvalitativní a kvantitativní koncepce potěšení a interpretaci ve prospěch nepřímého utilitarismu. Vztah jednotlivců a obecného štěstí řeším na základě článku J. Marshalla. Nakonec provedu analýzu pravidla, které má určovat, jak zacházet s užívaným axiomem – principem užitečnosti. Tímto pravidlem má být konsekvencialismus. Po rozboru struktury tohoto pojmu se věnuji Jacobsonově práci dávající do souvislosti Millova díla *O svobodě* a *Utilitarismus* a problematickému vztahu teleologické koncepce utilitarismu s konsekvencialismem.

V závěru práce by mělo být poskytnutí odpovědi na hlavní tezi a neméně důležité shrnutí základních principů klasického utilitarismu.

1. Obecné poznámky

1.1 Kalkulus v etice

Axiomaticko-deduktivní doktrínou souhrnně označuje Vojtěch Kolman¹ takovou ideologii, která převádí úsudky do normovaného tvaru² přímého odvození. Axiomy neboli první principy jsou považovány za nedokazatelné, externě lze však díky jejich jednoduchosti nahlédnout jejich pravdivost. Tento systém byl stavěn na základě axiomů a měl přímý důkaz, který plnil roli kanonické metody. Kolman upozorňuje³ na nemnohé pokusy o širší aplikaci této metody, jako byla Spinozova etika nebo Hobbesova politická filosofie, i když konstatuje zjevnou utopičnost tohoto plánu, tak dle něj „... *uhrančivost a značná vágnost samotné ideje ale nikdy nedovolily nahlas vyslovit myšlenku, že by některé oblasti poznání axiomatizovatelné být nemusely.*“

Příkladem zdánlivého užití kalkulu v etice může být zkoumání firmy Philip Morris, že kouření je pro Českou republiku finančně výhodné. Nebo propočet společnosti Ford, který ohledně modelu Pinto preferuje soudy s pozůstalými před instalací levné přičky za nádrž automobilu, protože cena za soudní výdaje, za odškodnění pozůstalým je nižší než cena instalace přiček na všechny kusy modelu Pinto. Toto ale není obsah etického zkoumání. Toto je tržní kalkulace, o ceně rozhodne trh, nikoliv normativní soud respektive odvození z prvních principů. Na těchto dvou tématech je snad jen zajímavé skandální ocenění lidského života, ale toto všechno si lidé volí sami s vědomím možných rizik automobilů i cigaret.

Jako vůbec první kalkulus v etice formuloval Platón v dialogu Prótagoras:

„ Což snad může ten rozdíl záležet v něčem jiném než v libosti a nelibost? Nemůže být přece v ničem jiném. Nuže, jako člověk umějící dobře vážit, seber věci libé a seber věci útrapné, dej na váhu také blízkost a vzdálenost a pak řekni, čeho z obého je více. Jestliže vážením srovnáš věci libé s libými, je vzíti vždy ty, které jsou větší a kterých je více; pakli věci nelibé s nelibými, ty které jsou menší; pakli libé s nelibými, tu jestliže jsou věci útrapné převažovány od libých, a to buď věci blízké od vzdálených, nebo věci vzdálené od blízkých, má se konati to, v čem jsou ty libé věci obsaženy; pakli však jsou libé věci převažovány od

---

¹ KOLMAN, Vojtěch. *Filosofie čísla*. Praha: Filosofia, 2008. s. 183.

² Přímý neboli deduktivní důkaz viz. KOLMAN, Vojtěch. *Filosofie čísla*. s. 181.

³ KOLMAN, Vojtěch. *Filosofie čísla*. s. 183.

*útrpných, nemá se to konat. Jetomu – řekl bych – nějak jinak, lidé? Víím, že by nemohli jinak mluvit.*⁴

Jak tedy užít kalkulus? Má axiomy, které jsou dány, nedokazují se a ani nemůžou být dokázány. Dále jsou dána pravidla, kterými se dokazuje pravdivost, v tomto případě správnost daného jednání. Pro tuto „vágní a uhrančivou“ koncepci se zdá být vhodným kandidátem utilitarismus. Ideálně takový, který jako axiom uzná potěšení, štěstí nebo vzkvétání jako to jediné vlastní dobro. A jak se bude zacházet s tímto axiomem? V závislosti na jeho následcích, konsekvencích.

Důvodem, proč zkoumání je zaměřeno na Benthama a zejména jeho hlavního a přímého filosofického následníka Johna Stuarta Milla, je skutečnost, že Bentham se stal zakladatelem celého ideového hnutí a Mill byl vychován a vzdělán jako nositel a pokračovatel. Ačkoliv Mill svůj příspěvek Utilitarismus nazývá „*littlework*“⁵ a ač Bentham produkoval kvanta textu ze své poustevny, které ne vždy si neprotiřečily a nebyly ještě dosud publikovány jeho kompletní spisy, tak lze s přihlédnutím k dalším zejména Millovým dílům učinit odpovídající obraz toho, jak byla etická teorie Utilitarismu ve své klasické podobě formulována. Bentham přišel s ideou užívat kalkulus jako nástroj v etice, nikoliv jako metodu samotnou. Mill svým racionálním projektem na toto navázal, ale postupně se kvantifikující koncepci vzdálil, což ale není důvodem, proč neuvažovat o axiomaticko-deduktivní zakotvení jeho etiky.

U překladu termínů jako „*pleasure*“, „*happiness*“ se držím jako konvence českého překladu *Utilitarismu* Karla Šprunka, přesto je ale nutné se zmínit o odlišných překladech. Termín „*pleasure*“ má různé české a slovenské protějšky, Šprunk uvádí „potěšení“⁶, Znoj „požitek“⁷, Gluchman „*prijemné*“⁸, Vácha užívá termínu „příjemnost“.⁹ Možná by bylo lepší a bezpečnější přejmout původní anglický termín¹⁰, přesto ale pokládám za nejlepší českou variantu termín „potěšení“, protože termíny „slast“ a „požitek“ jsou vázány hlavně na

---

⁴ PLATÓN. *Prótagoras*. Praha: OIKOYMENH, 2000. 356a - c.

⁵ MILL, John Stuart. *Autobiography*. (CW 1:265) In. MILL, J. S. *Collected Works of John Stuart Mill*. J. M. Robson, ed. Toronto: University of Toronto Press, 1963.

Následující odkazy na Millova díla budou odkazovat na uvedené *Collected Works* (CW) nebo v závorce bude uvedena kapitola a paragraf daného spisu.

⁶ MILL, J. S. *Utilitarismus*. Přeložil Karel ŠPRUNK. Praha: Vyšehrad, 2011. s. 40, n. 2.

⁷ ZNOJ, Milan. *Utilitarismus: Jeremy Bentham a John Stuart Mill*. In: J. Chotaš, R. Kučera, eds. *Dějiny politického myšlení III*. Praha: OIKOYMENH, 2009.

⁸ MILL, J. S. *Bentham. Utilitarismus*. Přeložili M. Gluchmanová, V. Gluchman. Prešov: LIM, 2000.

⁹ VÁCHA, M. „*Je vůbec ještě možná etika v „postetickém“ světě?*“, *Filosofický časopis* 58, 2010, č. 2, s. 273-279,

¹⁰ KOHÁK. Erazim. *Svoboda, svědomí, soužití*. Praha: Slon. s. 138.

smyslové prožitky. „Blaho“ naopak vypovídá více o stavu než o konkrétním prožitku. Podobně jako je možné najít „útěchu“ respektive „utěšení“ ve filosofii, tak je možné v této duchovní aktivitě najít příbuzné „potěšení“. „*Prudence*“ překládám jako rozumnost, jejíž soudy jsou součástí umění života spolu s morálními a estetickými soudy. Rozumnost je užívána jako prozřetelnost při plánování racionálně jednajícího člověka, zohledňuje jeho poměr nákladů a výnosů.

1.2 Věda a praktické umění

Panuje zásadní rozdíl mezi vědou a praktickým uměním. Ve vědě dílčí pravdy – fakta předcházejí teorii. Mill¹¹ v duchu radikálního empirismu předpokládá, že geolog se vypraví sbírat kameny – „fakta“, vybaven pracovní hypotézou, poté na základě nashromážděných faktů vysloví obecnou teorii. Zatímco v praktických uměních je tomu naopak – je dán cíl, např. ve stavitelství most spojující dva břehy řeky a daná nosnost, od tohoto cíle jsou pak odvozeny daná pravidla, pomocí nichž danou nauku, ať je to stavitelství, zákonodárství, či mravnost, uskutečňujeme. Uvědomme si, že i věty těchto dvou odvětví jsou nestejně povahy. Ve vědě jsou všechny věty popisné tedy deskriptivní povahy. Věta vědy: „Ve vakuu padají všechny předměty stejnou rychlostí.“ Naopak věty etiky předepisují jednání, jsou samy osobě preskriptivní.

Mill určuje umění, které definuje kritéria mravnosti, jako přecházející praxi: „*Kritérium správného a nesprávného musí být způsob zjišťování, co je správné a nesprávné a ne následek toho, co jsme zjistili.*“¹² Alan Ryan¹³ upřesňuje Millovu metodu v etice, totiž pokud lidé se drží morálních pravidel, která nazývají samozřejmými, tak je riziko, že se jedná pravděpodobněji o zvyk. Pokud by se intuitivně získaná pravidla dostala do konfliktu, tak je potom těžké nebo přímo nemožné mezi nimi rozhodnout, proto Mill opakuje, že je nutné mít základní princip, který mezi nimi rozhodne.¹⁴ Millova pozice v etice je deduktivismus, který odvozuje sekundární principy z obecného principu a přesvědčení o racionalitě v etice.

---

¹¹ *Utilitarianism* (I.2)

¹² *Utilitarianism* (I.2)

¹³ RYAN, A. *The Philosophy of John Stuart Mill*. London: MACMILLAN PRESS, 1987. s 194.

¹⁴ *System of Logic* (VI, XII, 7)

Mill¹⁵ se vymezuje vůči intuitivismu v etice a to zejména Whewellovi, aby ukázal, že jak zastánci intuitivní školy, tak apriorní školy musí nakonec využívat závěry respektive faktické okolnosti induktivní, tj. Millovy. Rozdílem mezi školou apriorní a induktivní je, že u první školy je možné učinit závěry z prostého pochopení významu termínů, zatímco u induktivní školy je nutné se odvolat na pozorování a zkušenost. Intuitivní a induktivní škola se shodnou dle Milla na nutnosti aplikaci obecného zákona na určité jednání, aby bylo možné o něm vypovědět, že je mravným. Mill tvrdí o intuitivní a induktivní škole, že vyžadují existenci „mravní vědy“, ovšem v předešlém paragrafu oddělil vědu od praktických umění, tak mravní vědou zřejmě myslel praktické umění, které ovšem je schopné reflexe pramenící ze svých následků – faktických okolností. V této nauce by musel být „... *jeden princip nebo pravidlo rozhodování mezi různými principy (kdyby byly v konfliktu) by musel být evidentní.*“¹⁶

A právě protože tento princip nebyl formulován, tak etika nebyla vedením, ale jen potvrzováním smýšlení lidí. Mill vyzdvihuje princip užitku a jeho formulaci Benthamem jako princip největšího štěstí. Dokonce považuje utilitaristickou argumentaci pro morálku za nepostradatelnou a tvrdí, že „*Neexistuje také žádný myšlenkový směr, který by odmítal uznat, že význam jednání pro štěstí má podstatnou a dokonce převažující úlohu v mnoha oblastech mravnosti a jako zdroj mravní povinnosti.*“¹⁷ Ovšem ne každý v tomto s Millem bez výhrad souhlasil, dle Nietzscheho po štěstí touží jenom Angličan¹⁸.

Vrátíme-li se k Millovu pracovnímu rozdělení na školy induktivní a intuitivní a odložíme námitku o tom, že by potěšení, či štěstí nebylo žádané. Morálka, ačkoliv je uměním, silně závisí na vědě o lidské přirozenosti. Jak již bylo řečeno, tak Mill je radikální empirista a věda o lidské přirozenosti závisí na pozorování, ze kterých se indukují závěry, ale v morálce se jedná o deskriptivní soudy a proto není v rozporu být induktivistou v oblasti faktických okolností a naopak deduktivistou co se týče mravního umění. Škola induktivní bude mít axiom „usiluj o štěstí“ nebo „štěstí je dobré“ nebo ještě silněji „dobré:= potěšení“. A na základě některého z těchto axiomů nebo podobného konstruujeme pravidlo – princip užitečnosti. Předpokládejme, že škola intuitivní cítí potěšení, tedy to příjemné jako to co je žádané. Druhým krokem mohou na základě jednoduchých pocitů stanovit mnoho pravidel, a následně jim určit hierarchii jako klíč k řešení kolizí jednotlivých pravidel – intuitivisté tak

---

¹⁵ *Utilitarianism* (I.3)

¹⁶ *Utilitarianism* (II.3)

¹⁷ *Utilitarianism* (I.4)

¹⁸ NIETZSCHE, F. *Soumrak model*. Olomouc: Votobia, 1995. kap. Průpovědi a šípky, hlava 12.

činí a priori, induktivisté ze zkušenosti. Jakousi syntézu učinil Henry Sidgwick¹⁹, když požadoval u prvních principů mravnosti jejich intuitivní zřejmost a nerozpornost.

---

¹⁹ SIDGWICK, H. *The Methods of Ethics*. Indianapolis: Hackett, 1981.

2. Princip užitečnosti a jeho důkaz

2.1 Princip užitečnosti formulovaný Benthamem

Jeremy Bentham²⁰ v úvodní kapitole představuje svůj princip užitku definovaný pro zainteresovanou skupinu a zájmy skupiny jsou součtem zájmů jedinců, ze kterých se skupina skládá. Princip užitečnosti („*Principle of utility*“) je uznáním poddanství lidstva potěšení a bolesti, a je základem produkce štěstí, jehož cílem je vložit strukturu štěstí do rukou rozumu a práva²¹. Tento princip schvaluje jednání, která mají tendenci zvětšovat štěstí zainteresované skupiny, tedy nejen jednotlivce. Užitek je myšlena vlastnost takového záměru, který tíhne ke způsobení užitku, výhod, potěšení nebo štěstí. Užitek naopak brání před újmami, bolestí, zlem a neštěstí zainteresované skupiny (tranzitivně platí i o skupině o jednom členu – jedinci). Jednání souhlasné s principem užitku je takové, které by mělo být činěno, nebo alespoň by nemělo být nečiněno. Obdobě o tomto jednání tedy můžeme říct, že je správné ho činit²².

Obvyklou námitkou je, že termín štěstí je příliš vágní, liší se mezi jednotlivými lidmi a svou subjektivitou se tedy nemůže stát pevným základem pro systém morálky. A podle Stephena²³ je tomu z Benthamova hlediska obráceně, „štěstí“ považuje za nejméně neurčitý termín, a pokud namítli kritici, že například spravedlnost je cílem veřejné správy, tak by Bentham odpověděl, že cílem by mělo být právě štěstí, protože „*Každý ví co je štěstí, protože každý ví co je potěšení a co bolest. Ale co je spravedlnost – to je tím, co se stává při každé příležitosti podstatou rozepře.*“²⁴

Založení tohoto principu, který je etickou teorií, spočívá v psychologické rovině – v egoismu, který je přiznán jako základ lidské přirozenosti²⁵. Utilitarismus založený principem užitku, který potvrzuje psychologický egoismus, tedy zahrnuje v sobě harmonii mezi svým štěstím a štěstím obecným. Před tím, než Bentham začne svému principu

---

²⁰ BENTHAM, J. *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*. New York: Dover publications, 2007. kap. I. Of the Principle of Utility.

²¹ BENTHAM. *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation* (I.I)

²² BENTHAM. *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation* (I.X)

²³ STEPHEN, L. *The English Utilitarians, vol. I.* [ebook]. Guterberg, 2008 [cit. 2012-08-10]. Dostupné z: <http://www.gutenberg.org/ebooks/27597>. vol I. loc 3415.

²⁴ Citováno dle STEPHEN: BENTHAM, J. *The Works of Jeremy Bentham*. J. Bowring, ed. [online]. Liberty, 1999 [cit. 2012-08-10]. Dostupné z <http://oll.libertyfund.org/title/1999>. (ix. 123)

²⁵ BENTHAM. *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation* (I.I): „*Příroda uvrhla lidstvo pod nadvládu dvou svrchovaných vládců – bolesti a potěšení. Je výhradně na nich samotných určit, co bychom měli dělat, právě tak jako stanovit, co dělat budeme. Jednak zásady správného a špatného a jednak řetězec příčin a účinků jsou spjaty k svému trůnu. Vládou nám ve všem, co děláme, ve všem, co říkáme: každá snaha zbavit se svého poddanství bude ale sloužit k jeho projevu a potvrzení.*“

poskytovat nepřímou podporu, tak zdůrazní: „*To co se užívá k dokázání všeho jiného, nemůže být samo dokázáno: řetěz důkazů musí mít někde svůj začátek.*“²⁶ Tedy princip užitku může být chápán jako axiom, ze kterého poté následně vycházejí další principy a podobně jako axiomy geometrie a aritmetiky si nežadá a ani nemůže být dokázán.

2.1.2 Nepřímá podpora Benthamova principu užitečnosti

Pokud by se někdo pokoušel princip vyvrátit, tak dle Benthama²⁷ kritik nedokazuje nesprávnost principu, ale pouze ukazuje, že některé jeho aplikace jsou užity špatně. Užítým aforismem²⁸ chce Bentham jednoduše říct, že kritik musí zakládat své morální soudy na základech stejně nedokazatelných jako kritizovaný. Proto žádá kritika, aby předvedl svůj princip, pokud nějaký má, na kterém zakládá morálku. Nebo se táže, zdali kritik pouze nezastupuje svůj dočasný oportunistický zájem, neprivileguje určitou sociální skupinu nebo nepožaduje úplnou anarchii, pokud hodnotí dle výhradně svých cítění, či každý jednotlivec dle svých vlastních.

Druhou kapitolu „*Of Principles Adverse to That of Utility*“ věnuje Bentham paradigmatickým formám opozičních principů, aby ukázal, že selhávají. Jedná se o princip asketismu, který je vždy v opozici. Princip asketismu je „*lehce satirickou verzí křesťanské morálky*“²⁹, který omezuje, umenšuje lidské štěstí, a který nebyl nikdy soustavně užít při správě věcí veřejných. A pokud by byl, tak by ze země udělal peklo, neboť by byl v základním sporu s lidskou motivací jednání. Druhou kritizovanou naukou je princip soucitu a odporu³⁰, který je někdy v opozici principu užitku, ale ne vždy. Tento princip, který stanovuje správné a špatné dle pouhého intuitivního souhlasu nebo nesouhlasu, je Benthamem zvaný jako princip rozmaru nebo vrtochy³¹, ten zahrnuje celou řadu intuicionistických a jim podobných škol, které mají společné rysy v podobě nerozumných morálních předsudků. Poslední školou, kterou Bentham odmítne, je teologicky založená morálka na vůli Boha, ta ovšem si žádá interpretaci spočívající na určitých předpokladech, což znamená, že Boží vůle

---

²⁶ BENTHAM. *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation* (I.XI)

²⁷ BENTHAM. *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation* (I.XIII)

²⁸ BENTHAM. *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation* (I.XIII): „*Je možné, aby člověk mohl pohnout Zemí? Ano, ale nejprve si musí najít jinou, na které by mohl stát.*“

²⁹ QUINTON, A. *Utilitarian Ethics*. London: MACMILLAN PRESS, 1973. s. 30.

³⁰ „*Principle of sympathy and antipathy*“

³¹ „*Principle of caprice*“

jako kritérium morálky se musí formulovat jako jedno z uvedených principů: asketismu, rozmaru nebo užitku.³²

2.2 Možnost důkazu principu užitečnosti

Na začátku první kapitoly³³ Utilitarismu se věnuje Mill založení věd, které nespočívá na prvních principech, konstatuje jistou obtíž a zmatenost dokonce i navýsost přesné matematiky. Mill si vytyčí cíl³⁴, předložit důkazy teorie utilitarismu, nakolik to je možné, neboť jistě otázky posledních cílů nejsou přístupny přímým důkazům. „*O něčem lze dokázat, že je to dobré, jen tím, že ukážeme, že je to prostředek k něčemu, o čem je bez důkazu patrné, že je to dobré.*“³⁵ Mill však nechce podat jen formuli jako výčet jednotlivých dober jako cíl našeho jednání, která důkazem samozřejmě není, ale cílem specifického alternativního „důkazu“, který nabídne, bude uvedení rozumu k souhlasu nebo nesouhlasu s jeho úvahou. Proto Millův důkaz principu užitečnosti nebude vědeckým důkazem o faktických okolnostech, ale spíše ospravedlnění v rámci možných instancí kritiky a argumentací ve prospěch tohoto principu.

Pomocí odkazu na tradici od sahající Epikúra až po Benthama³⁶ ukazuje Mill soulad principu užitečnosti a potěšení, tedy užitečným je to přinášející přítomnost potěšení a zbavení bolesti. Princip užitečnosti a princip největšího štěstí tvrdí: Skutky jsou správné, nakolik přispívají ke štěstí a špatné, nakolik přispívají k opaku. Štěstím jako cílem jednání je myšlena přítomnost potěšení a nepřítomnost bolesti, vše ostatní je žádoucí jako prostředky přispívající k potěšení a umenšující bolest.³⁷ Millovou inovací hédonistického systému pracujícím s potěšením je názor, že je možné „*že některé druhy potěšení jsou více žádoucí a hodnotnější než jiné*“³⁸, arbitry při porovnávání dvou druhů potěšení jsou kompetentní soudcové znalí obou.

Způsobu dokázání principu užitečnosti se Mill věnuje ve čtvrté kapitole³⁹, kde opakuje tvrzení ze začátku knihy o nemožnosti důkazu úsudkem všech prvních principů, premis našeho poznání a tak i premis našeho jednání. „*Ale premisami poznání jsou určitá fakta, a proto se mohou odvolávat na schopnosti, které soudí o faktu – totiž na naše smysly nebo na*

³² Srv. QUINTON, A. *Utilitarian Ethics*. London: MACMILLAN PRESS, 1973. s. 32.

³³ *Utilitarianism* (I.2)

³⁴ *Utilitarianism* (I.5)

³⁵ *Utilitarianism* (I.5)

³⁶ *Utilitarianism* (II.1)

³⁷ *Utilitarianism* (II.2)

³⁸ *Utilitarianism* (II.4)

³⁹ *Utilitarianism* kap IV. Jak lze dokázat princip užitečnosti

*naše vnitřní vědomí*⁴⁰“ Proto když se ptáme, které věci jsou žádoucí, a obhajujeme utilitaristickou tezi, že štěstí je jedinou věcí žádoucí jako cíl a ostatní věci jsou žádoucí nepřímo jako prostředek k tomuto cíli, poukáže Mill na jiná fakta smyslového vnímání: jediným důkazem viditelnosti předmětu je fakt, že lidé jej skutečně vidí, tak i slyšitelnost zvuku se dokáže tím, že lidé ji slyší. „*Podobně, jak soudím, jediným možným důkazem toho že něco je žádoucí, je že lidé to žádají.*“⁴¹

2.2.1 Princip užitečnosti jako pravidlo umění života

Princip užitečnosti není určen výhradně pro morálku, ale pro celé umění života. Proto se D. G. Brown⁴² pokusí ustanovit, co přesně princip užitečnosti říká, přibližně tedy, že princip užitečnosti považuje štěstí za jedinou věc žádoucí jako cíl. Brown svým příspěvkem navazuje na Alana Ryana a snaží se rozvést právě tu část, vymezení principu užitečnosti, kterou považuje v Ryanově interpretaci za nedostatečně ohraničenou a odůvodněnou.

Brown upozorňuje na pasáž⁴³, která dle jeho názoru přivedla mnohé z Millových čtenářů v omyl, mylné považování principu užitečnosti za explicitní identifikaci principu užitečnosti s principem největšího štěstí, jenž je zúžen pouze na morálku. Brown nabízí čtení principu užitečnosti jako principu řídícím všechna hodnocení jednání – rozumu, estetiky a morálky. Morálka je založena na teorii života, která je principem užitečnosti.

Protože Mill definuje princip užitečnosti různými způsoby a záměně užívá s principem největšího štěstí, tak Brown formuluje⁴⁴ různé způsoby zápisu vyjádření predikátu principu užitečnosti, které by zřejmě Mill užíval záměně, aby vybral jednu dostatečnou formulaci, se kterou by bylo možné dál pracovat. Rozdíly mezi Brownovými body a) až e) jsou velice jemné, proto je bylo nutné doplnit o odkazy na explicitní zmínění v Millově textu a dostatečně odůvodnit český překlad.

---

⁴⁰ *Utilitarianism* (IV.1)

⁴¹ *Utilitarianism* (IV.3)

⁴² BROWN, D. G. What is Mill's Principle of Utility. *Canadian Journal of Philosophy*. 1973, vol. 3, No. 1, s. 1 – 12.

⁴³ *Utilitarianism* (II.2). A druhá formulace principu je v *Utilitarianism* (II.10)

⁴⁴ BROWN, D. G. What is Mill's Principle of Utility. s. 4.

- a) žádoucí jako cíl (*desirable as an end*)⁴⁵
- b) poslední cíl jednání (*ultimate end of action*)⁴⁶
- c) dobrý jako cíl (*good as an end*)⁴⁷
- d) vnitřní dobro, svou podstatou je v něm dobro obsaženo (*in itself good*)⁴⁸
- e) vlastní dobro, dobro o sobě (*intrinsically a good*)⁴⁹

Odpovídajícím seznamem předmětů principu užitečnosti (*happiness*) jsou:

- a) potěšení a nepřítomnost bolesti⁵⁰
- b) existence maximálně vzdálená od bolesti
- c) existence co nejvíce oplývající potěšením co do kvantity i kvality štěstí

Můžeme tedy vytvořit patnáct různých principů užitečnosti, které by zřejmě považoval Mill za ekvivalentní. Brown zvolí za definici principu užitečnosti: „*Štěstí je jedinou věcí žádoucí jako cíl.*“ K vysvětlení užije širšího rámce Millových prací. O ustanovení a obhájení praktických principů se pojednává v I. a IV. kapitole *Utilitarismu* a taktéž v „*System of Logic*“⁵¹ v poslední kapitole „*Of the logic of practise, or art; including morality and policy*“, kde zmiňuje poslední cíle teleologie a v později přidané poznámce pod čarou odkazuje na *Utilitarismus*, kde je princip vysvětlen a obhájen.

Na základě toho, že Mill nabízí jeden obecný popis praktického rozumu, jej aplikuje i na morálku, která je v kontrastu s vědou. A tuto dichotomii Brown dokazuje na eseji „*On the definition of political economy ...*“⁵² a na *Logice*⁵³, kde Mill uvádí morálku jako zkoumání, jehož závěry jsou vyjádřeny nikoliv v indikativu, ale imperativu, které jsou vědomím povinnosti, praktickou etikou nebo morálkou. Imperativ je totiž charakteristickým pro umění, na rozdíl od vědy. Protože cokoliv formulované jako pravidlo, dojem a nikoliv jako tvrzení o faktických okolnostech je umění. A etika, či morálka jsou části umění odpovídající vědám o

⁴⁵ *Utilitarianism* (IV.2): „*The utilitarian doctrine is, that happiness is desirable, and only thing desirable as the end.*“

⁴⁶ *Utilitarianism* (II.10)

⁴⁷ *Utilitarianism* (I.5)

⁴⁸ *Utilitarianism* (I.5). Brown by mohl také použít termín „*internal good*“.

⁴⁹ *Utilitarianism* (IV.11), Intrinsické neboli vlastní dobro, či dobro-o-sobě je opakem odvozeného neboli, extrinsického dobra.

⁵⁰ „*By happiness is intended pleasure, and absence of pain.*“

⁵¹ *System of Logic* (VII. VI. 12)

⁵² Cit. dle BROWN, D. G. What is Mill's Principle of Utility. s. 5: MILL. *Essays on Some Unsettled Questions of Political Economy*. London: Longmans, Green, Reader, and Dyer, 1844. Essay V: On the Definition of Political Economy; and on the Method of Investigation Proper To It.

⁵³ *System of Logic* (VI. XII. 1)

lidské přirozenosti a společnosti. V následujícím paragrafu⁵⁴ Mill vysvětluje původ umění jako spojnicí zákonů přírody objevených vědou a obecných principů teleologie (doktrínou cílů).

Brown upozorňuje na Millovo nedodržení indikativní-imperativní distinkce formulování vět umění. Zatímco v eseji⁵⁵ tvrdí: „*Jazyk umění je: dělej toto, vyhni se tomuto*“. Naopak v *Logice*⁵⁶ jako příklady imperativů uvádí, že něco je žádoucí, něco má nebo mělo by být. Ovšem tyto formulace nejsou v gramatické kategorii imperativu, což Mill přehlíží a jeho dichotomie zůstává nezpochybněna. Vidíme tedy, že Millovo určení mravnosti aplikací umění, které je teleologické, a ostatní možné koncepce jako pravidla, poučky a imperativy jsou dle Browna⁵⁷ teleologickou koncepcí doslova spolknuty a v duchu neotřesitelné jistoty, že pravidla jednání jsou zbarvené do cíle, jak se vyjádřil Mill na začátku *Utilitarismu*⁵⁸ (viz. 1. kapitola).

Přesunutím od rozboru možných znění principu užitečnosti k Brownově aplikaci koncepce principu užitečnosti na řešení vztahu jednajícího a druhých v utilitarismu se má ověřit správnost a důsledky plynoucí z vymezení principu užitečnosti. Protože umění života má jeden konečný cíl, tak potřeba ostatních cílů bude mu podřízena. Nejjednodušší je naplnění jedné žádosti jednotlivce, obdobně i při dlouhodobých či protichůdných zájmech, se jedná o prostou maximalizaci. Dále můžeme jít od usilování jednotlivce o štěstí k rozhodování o naplňování skupinově sdíleným cílům, které podléhá stejným schématům. Ale problém u Milla dle Browna vyvstává, když morálka a rozumnost se dostávají do konfliktu, tak morální důvody mají přednost. Mill připouští, že v nedokonalém světě se může posloužit obecnému štěstí⁵⁹ obětováním celého nebo části svého vlastního štěstí, pokud vede ke většímu obecnému štěstí. Dokonce Brown vidí jako přirozené pro Milla v tomto případě zaujmout Humeovské sentimentalistické stanovisko, kde cíl morálního jednání je určen základním morálním citěním pro štěstí lidstva a odpor k jeho utrpení. A pokud lidé cítí takovou žádost podobně jako jiné, tak se usilování o této cíl stává snazší než rozumová kalkulace, kde se střetávají mnohdy protichůdné zájmy a touhy, jinými slovy dojde k regresu

---

⁵⁴ *System of logic* (VI. XII. 6)

⁵⁵ Cit. dle BROWN, D. G. What is Mill's Principle of Utility. s. 6.: MILL. *Essays on Some Unsettled Questions of Political Economy*. London: Longmans, Green, Reader, and Dyer, 1844. Essay V: On the Definition of Political Economy; and on the Method of Investigation Proper To It.

⁵⁶ *System of Logic*, (VI. XII. 6)

⁵⁷ BROWN, D. G. What is Mill's Principle of Utility. s. 6.

⁵⁸ *Utilitarianism* (I. 2)

⁵⁹ *Utilitarianism* (II. 16-17)

prostého naplňování žádostí. A když tedy při konfliktu morálního rozvažování a rozumových kalkulací se dá morálním důvodům přednost, tak se morální jednání stává iracionálním z pohledu zcela rozumného jednajícího sledujícího jen své zájmy.

Mill naopak si chce uchovat jak racionalitu pro rozumové jednání jednotlivce tak pro morální rozhodování, tento princip užitečnosti říká, že štěstí je jedinou věcí žádoucí jako cíl. Toto má být platné pro naše vlastní dobro a i dobro druhých⁶⁰. Jednající dle tohoto principu je v konfúzním stavu a neví, zdali by měl sledovat primárně vlastní štěstí nebo nějaké sumární štěstí. Druhá část poučky – dobro druhých je vlastně aplikací první části – vlastního dobra. Ale Millův princip užitečnosti není dle Browna⁶¹ technickou radou, jak usilovat o štěstí druhých, ale pouze že štěstí druhých je žádoucí jako cíl stejně jako naše vlastní štěstí je žádoucí jako cíl. Mohlo by se zdát, že Millův princip užitečnosti je ale nakonec výhradně morálním principem pro jednotlivce, který stanovuje cíle jednání výhradně nestranně pro obecné štěstí a tím ruší jakékoliv další usilování o vlastní zájem, estetický ideál a všech dalších snah. Proti tomuto zdání Mill ale říká, že princip užitečnosti řídí rozumnost, když proto jednající plánuje svůj vlastní zájem, tak ten samý princip je pak stejně následně užít na potěšení a bolesti druhých.

Brown upozorňuje na jednu z prvních kritik utilitarismu od Johna Grotea⁶², která napadá zejména to, že princip užitku neříká nic o tom, jak distribuovat štěstí a na problematice stanovení principu nestrannosti jako nezávislé doktríny. Aby bylo možné se s uvedenými kritikami vypořádat, tak princip užitečnosti musí přesahovat rozdíly mezi specificky morálními příkazy a příkazy plynoucích z rozumného zvážení zájmů jednajícího. Ale zároveň musí být ve shodě s empirickými premisami a navíc ještě byla schopna rozhodnou, co je jak v zájmu jednajícího, tak v zájmu druhých. Mill je zavázán požadavkem na celkovost například díky možné interpretaci, která říká, že důvod ke každému jednání musí být ve prospěch něčího štěstí. Takový požadavek by mohl být splněn interpretací, která zpět vrací tomu, co je žádáno jednotlivcem. Ovšem je obtížné, jak naplnit oba požadavky najednou, což je oním zdrojem nejasnosti určení, co je princip užitečnosti.

Brown je přesvědčen, že Millův zájem byl vztah racionality rozumné volby jednotlivce ohledně jeho zájmů k morálním soudům. Spolu s primárně hédonistickou teorií,

---

⁶⁰ *Utilitarianism* (II. 9) Tato poučka je Millem uvedena v závorkách, ale přesto je ji lze pokládat za velice významnou pro upřesnění principu užitečnosti.

⁶¹ BROWN, D. G. *What is Mill's Principle of Utility*. s. 9.

⁶² GROTE, John. *An examination of the utilitarian philosophy*. Cambridge: Deighton Bell and Co. 1870.

kteřou zdědil, chtěl budovat racionální teleologický systém, proto opustil odkazy na potěšení a bolest, místo toho se zabýval štěstím a jeho relací s tím, co je žádoucí jako cíl. Právě proto je jeho závěrem, že odůvodnil nejlepší možné znění principu užitečnosti jako: Štěstí je jedinou věcí žádoucí jako cíl.

Pokud je precizní formulací principu užitečnosti „Štěstí je žádoucí jako jediný cíl“, tak je nutné doplnit Brownovu úvahu i o rozbor toho, co štěstí dle Milla je. První distinkce má být vedena mezi štěstím a spokojeností, k tomuto se Mill vyjádřil jasně v *Utilitarismu* a o štěstí je pojednáno níže v následující kapitole. Vést debatu o štěstí a ne o prosté bilanci potěšení a bolesti je výhodné, protože odpadá problematické posuzování kvality a zůstává jen řazení více šťastný nebo méně.

Nezodpovězený je taktéž problém se sentimentalismem, není pochyb o soucitu s bližními. Ale skutečně máme žádost po univerzálním nejvyšším štěstí pro všechny lidi? Pokud morální odůvodnění na základě žádosti obecného štěstí je snazší než ona úvaha rozumu, který harmonizuje naše krátkodobé a dlouhodobé cíle a vztahy mezi jednajícími, pak ano, ospravedlnění obecného štěstí z principu užitečnosti je hotové, ale nic neříká o tom kdo a kolik k němu má přispívat. Nezodpovídá hrozbu po neosobní prosté maximalizaci, neříká nic o porovnávání lidských štěstí.

Možnost odvození impartiality ze samotného principu užitečnosti je nesmírně důležité, překračuje se „mé štěstí“ a je jenom štěstí o které se má usilovat jako o poslední cíl lidského snažení. Další důležitou otázkou je vztah soudů umění života a morálky, jedny mohou být hodnotové, ale morální soudy jsou podřízeny až morálce. Můžeme něco chtít jako cíl, ale to ještě neznamená, že je to totožné s něčím, co je žádoucí jako poslední cíl, například když žádáme zdraví jako cíl, ale jako poslední cíl, který je žádoucí se jedná o štěstí.

2.3 Naturalistický klam

Ve svém metaetickém díle *Principia Ethica*⁶³ definoval G. E. Moore „*Natural fallacy*“ a na základě toho byl obviněn a usvědčen jak naturalismus, tak hédonismus, který je jednou ze složek respektive základních principů utilitarismu.

V první kapitole „*The Subject-Matter of Ethics*“ Moore vytyčí cíl etiky jako tázání se po tom, co je to „dobré“ a jak to může být definováno. Na první otázku odpovídá, že „dobrý“

---

⁶³ MOORE, G. E. *Principia Ethica*. New York: Prometheus Books, 1988. kap. I. *The subject-matter of ethics*, III. Hedonism.

je „dobrý“ a tím to končí. Na druhou otázku nabízí odpověď, že dobro nemůže být definováno, respektive tvrzení o dobrém jsou vždy syntetické a ne analytické.⁶⁴ Definice, tak jak ji Moore v tomto případě myslí, je pro komplexní věc nebo představu. Moore tvrdí, že dobré je jednoduchý pojem podobně jako žlutá a nemůžeme ho vysvětlit někomu, kdo ho už nezná. Dobré figuruje jako přídavné jméno. To dobré, které je dobré, proto musí být podstatné jméno, ke kterému se dobré užije jako celek. Ale k čemu užijeme přídavné jméno dobré, tak je to něco jiného než přídavné jméno dobré jako takové.

Moore rozlišuje substantivum „toto dobré“ („*the good*“) a adjektivum „dobré jako takové“ („*good itself*“). „Toto dobré“ může být například intelekt nebo potěšení, které je definovatelné ve smyslu výčtu vlastností, ale „dobro samo“ („*good itself*“) je jednoduchý pojem a nemá žádné části. Tedy když jmenujeme dobré věci, tak nejmenujeme dobro samotné, totiž mnoho filosofů si myslelo, že jmenováním vlastností jmenují i dobro samotné, že tedy tyto vlastnosti dobrých věcí nejsou něčím jiným, nějakou extenzí, ale že jsou zcela totožné s dobrem. Toto je dle Moorea naturalistický klam („*naturalistic fallacy*“), na který bude poukazovat při kritice naturalismu – v době napsání knihy byla tato teorie předkem dnešní evoluční etiky⁶⁵, a při kritice hédonismu, respektive jeho forem: egoismu a utilitarismu.

2.3.1 Kritika důkazu principu užitečnosti Moorem

G. E. Moore⁶⁶ nic nenamítá proti Millovu označení štěstí jako potěšení a nepřítomnost bolesti, které je zavedeno jako libovolná slovní definice a taktéž zcela souhlasí s tím, že cokoliv dobré o sobě musí být přijato bez důkazů.⁶⁷ První část důkazu je, že dobré by mělo znamenat žádané. Naturalistický klam, který měl Mill spáchat naivně a prostě, jak tvrdí Moore, spočívá v tom, že „žádané“ neznamená „možné být žádané“ jako analogii „viditelné“ a „možné být viděno“. Totiž „žádoucí“ znamená to, „co by mělo být žádáno“ nebo „co je hodno toho, být žádáno“ podobně jako u slova „zavrženíhodné“. Mill jaksi propašoval do slova „žádoucí“ význam „to, po čem je dobré toužit“, ale pak se nedá říci, že jediné ověření

---

⁶⁴ MOORE. *Principia Ethica* (I.6)

⁶⁵ Tím je myšlen zejména představitel evolucionismu Herbert Spencer. Za dobré bylo míněno vyvinuté, čili lepší, což mohlo ústít až v sociální darwinismus, však evoluční etika dneška se v závěrech a metodách zcela odlišuje, společným znakem jim je představa člověka jako živého tvora s danou biologickou přirozeností, proto je užíván termín naturalismus.

⁶⁶ MOORE. *Principia Ethica III. Hedonism*

⁶⁷ MOORE. *Principia Ethica* (III.39)

tohoto je to, že je to aktuálně žádáno.⁶⁸ Potom by vlastně neexistovaly „špatné žádosti“ a dobro v našich žádostech by se měřilo podle míry žádání. Pokud tedy připustíme Millovo odůvodnění „žádoucího“ jako „právě žádaného“ tak se motiv jednání stává vlastně pravidlem. Proto Moore uzavírá tím, že první krok Millova důkazu hédonismu jako zcela bezcenný.

Druhým krokem je teze, že potěšení jako takové je objektem našich tužeb, kterou dále Mill nedrží v této holé formě, ale uznává, že jsou i jiné věci žádané než potěšení, což by dle Moorea mělo znamenat, že si protirečí. Totiž jistě je nějaké spojení mezi žádostí a potěšením, ale otázka je, jaké povahy je toto spojení a jestli je ve shodě s naturalistickým klamem, což pak by ospravedlňovalo hédonismus.⁶⁹ Teze, na kterou se útočí, je, že potěšení je vždy objektem žádosti, ale dle Moorea je potěšení důvodem žádostí, což je důležitá distinkce. Neboť když žádáme například sklenku vína, tak nežádáme víno, ale potěšení z pití, tak potěšení není aktuální, ale nutnou příčinou tužeb. Moore tedy zastává pozici, že myšlenka, která je aktuálně příjemná (sklenka vína) – je motivem našeho jednání (pití vína), což se nerovná výpovědi domnělého hédonisty, která říká, že motivem jednání je až budoucí potěšení, tedy neaktuální idea potěšení. Moore tedy na základě předešlé úvahy předpokládá, že je již jasné, že objekt žádosti není vždy idea potěšení. Substitutem této teorie by mohlo být to, že potěšení je vždy příčinou žádosti, tudíž poté by celá teorie o tom, že jen potěšení je dobré, mizí. Protože potěšení dle Moorea není to, co chci, ale to co už mám, předtím, než si cokoliž žádám. Proto nemůžeme říct, že je dobré o sobě to, co když mám, tak zároveň žádám něco jiného.

Intuitionistický hédonismus, jak Moore sám říká⁷⁰ – mezník své etické metody. Dosud pracoval s tím, že dobro je nedefinovatelné a tím se zříká klamu, tak i správného přímého důkazu, který není vůbec možné tvořit a tím pádem ani požadovat.

Velmi zvláštní interpretace hédonismu Moorem si žádá bezprostřední revizi. To, že jsou žádané i jiné věci než potěšení, je faktem díky následnosti, případně sousednosti, že se tyto habituální dispozice, sekundární principy nebo např. ctnosti osvědčily. Když Moore říká, že motivem jeho jednání (vypít sklenku vína) je aktuální potěšení z myšlenky na pití vína a ne to, co by měl tvrdit domnělý hédonista, tedy že očekává potěšení v budoucnu, tak otevírá cestu nebo dokonce by sám uznal, že jde o individuální preference – potěšení z pití vína, či

---

⁶⁸ MOORE. *Principia Ethica* (III.40)

⁶⁹ MOORE. *Principia Ethica* (III.42)

⁷⁰ MOORE. *Principia Ethica* (III. 46)

nikoliv. Protiargument Moorea, že mám potěšení a zároveň chci něco jiného, lze napadnout tím, že část Millovy etiky je založena na zkušenosti (viz. kompetentní soudci) a díky zkušenosti s něčím, že jsme z něčeho měli potěšení, to chceme i poté. Pokud někdo dosud víno nikdy nepil, jen mu silně páchne – nemá zkušenost s potěšením, které jistě přináší a proto po něm (potěšení z pití vína) netouží.

2.3.2 Argument, proč Mill nespáchal naturalistický klam

Ačkoliv Alan Ryan⁷¹ přiznává, že již není tak nesporným všeobecně přijímaným faktem, že Mill spáchal naturalistický klam hloupě, jak poznamenal Moore, tak ještě nikomu se nedokázalo toto rozšířené tvrzení explicitně vyvrátit a na vině je samozřejmě to, že byla věnována pozornost jen první kapitole *Utilitarismu*. Tam ale Mill říká⁷², že dobro něčeho se dá odvodit jen z dobra něčeho jiného, tudíž žádný krok od „je“ k „má být“ neprovádí.

V první kapitole *Utilitarismu* Mill pouze říká, že tato úvaha není přístupna důkazu v obvyklém smyslu, tak Ryan⁷³ odkazuje na pasáže ze *Systému logiky*⁷⁴, kde Mill říká dokonce proč. Dle Milla je totiž obvyklé zahrnout pod termín morálního vědění i morální vědy zkoumání, jehož výsledky jsou v imperativu, který je znalostí povinností, praktickou etikou nebo morálkou. Ale imperativ charakteristický pro umění je odlišný od vědy. Cokoliv hovoří v pravidlech a ne o faktických okolnostech je umění. A etika nebo morálka je částí umění odpovídající vědě o lidské přirozenosti a společnosti. Ryan upozorňuje na další dichotomii mezi imperativem „má být“ a indikativem „je“, ve stejném díle Mill⁷⁵ shrnuje: Ačkoliv odůvodňování, které spojuje účel každého umění se svým prostředkem, náleží vědě, definování účelu jako takého náleží výhradně umění. Věty vědy mluví o faktických okolnostech, existenci, následnosti nebo podobnosti. Věty etiky netvrdí žádnou existenci, nýbrž nařizují nebo doporučují, že by něco mělo být. Tyto věty jsou kategorií samy pro sebe, věty, jejichž predikát je vyjádřen slovy „má být“ nebo „měl by být“, jsou obecně druhově odlišné od těch, kde je predikát vyjádřen pomocí „je“ nebo „bude“.

Ryan konstatuje, že na základě rozdělení vět umění a věd, jsou morální pravidla imperativy a nemohou být tedy vyvozována z jiných principů než jiných imperativů, a proto není důvod, abychom Milla jakkoliv vinili ze spáchání naturalistického klamu. Proč Mill se

---

⁷¹RYAN, A. Mill and the Naturalistic Fallacy. *Mind, New Series*. 1966, vol. 75, No. 299, s. 422 – 425.

⁷² *Utilitarianism* (I. 5)

⁷³ RYAN, A. Mill and the Naturalistic Fallacy. s. 422.

⁷⁴ *System of logic* (VI. XII. 1)

⁷⁵ *System of logic* (VI. XII. 6)

přesto snažil podat „důkaz“ principu užitečnosti? Ryan⁷⁶ tvrdí, že to bylo součástí Millova tažení proti intuicionistům, kteří pokládali své morální soudy za samozřejmé, což nepovažoval Mill za o nic lepší, než kdyby své principy někdo prohlásil za pravdu, aniž by byl schopen udat důvod. Důvodem, proč Mill se snaží odůvodnit právě jeden princip, je nutnost jednoho principu, který stojí na vrcholu hierarchie. Takže musí tu být jeden princip, pro který nemůžeme dát „důkaz“, ale absence důkazu neznamená, že první princip je přijat na základě náhodné volby.

Ryan⁷⁷ tedy uvádí tři body pro podporu Millova důkazu, které vysvětlím níže. Prvním je logická analýza toho, co je zahrnuto v bytí morálního principu. Druhým je faktický důkaz, který přijímá jistá logická kritéria pro existenci morálního principu a tvrdí, že je fakticky možný právě jeden. Třetím je morální argument akceptující logická kritéria bytí morálního principu a užitím Hareova testu⁷⁸ pro akceptování morálního pravidla.

V Millově důkazu jsou objekty žádosti žádané jako příjemné nebo jsou prostředky k tomu co žádáno jako příjemné. To znamená, že „*potěšení a štěstí jsou formálními předměty žádosti, spíše než materiálními předměty*“⁷⁹, což dle Rayna vysvětluje, proč Mill tvrdí, že je nemožné žádat něco jinak, než v závislosti na tom, jak je jeho představa příjemná, je fyzicky a metafyzicky nemožné.⁸⁰ Což se pojí s naší neúplnou znalostí lidské přirozenosti, kdy dle Milla neznáme všechny instance poskytující člověku štěstí, ale princip užitečnosti nám říká, že morálka je spojena formální logickou vazbou se štěstím, ale je předmětně prázdný, dokud nezjistíme empiricky, co poskytuje lidem štěstí.

Druhým způsobem pohledu na důkaz je tak jak to činili Hume a Hobbes, tedy morální pravidlo reguluje vzájemné chování lidí, kteří sobecky soutěží o omezené statky. Hobbesův⁸¹ princip žádá maximalizaci obecného štěstí a rovnou distribuci. O tomto principu Ryan tvrdí, že je obecně přijímán utilitaristy, bohužel dál neuvádí kterými a z jakých důvodů, a i když o snaze zvyšovat obecného štěstí není pochyb, rozpor nastává při interpretaci rovné distribuce onoho štěstí pro konkrétní jednotlivce, které souhrnně tvoří štěstí obecné.

---

⁷⁶ RYAN, A. Mill and the Naturalistic Fallacy. s. 423.

⁷⁷ RYAN, A. Mill and the Naturalistic Fallacy. s. 424.

⁷⁸ viz. HARE, R. M. *Moral thinking: Its levels, method, and point*. Oxford: Oxford University Press, 1981.

⁷⁹ RYAN, A. Mill and the Naturalistic Fallacy. s. 424.

⁸⁰ Utilitarismus (I. 10). Výrazem „metafyzicky“ zde a na mnohých jiných místech myslí Mill výraz „psychologicky“. viz. RYAN, A. *The Philosophy of John Stuart Mill*. s. 203.

⁸¹ HOBBS, T. *Leviathan*. Praha: OIKOYMENH, 2009. kniha I, hlava xv.

Třetím možností je způsob vytvoření morálního důkazu, který spočívá na logických pravidlech pro morální pravidla a psychologických faktech, ke kterým se vztahuje předešlý druhý způsob. Tento způsob se Ryanovi zdá nejvíce v souladu s Millovým přístupem. Jádrem Ryanova argumentu formulovaného v přímé řeči je: „*Žádáš své vlastní štěstí a tak činí každý další. Pokud nepředvedeš důvod, proč preferovat své štěstí, tak musíš přiznat dalším stejné právo na štěstí jako sobě. To znamená, že při jednání s jinými lidmi je jediným principem, který můžeš přijmout a užít stejně pro sebe i druhé je maximalizovat štěstí všech bytostí schopných vnímat a distribuovat je spravedlivě.*“⁸² To znamená trvání na existenci základních společných znaků všech lidí, a přesvědčení, že tento princip je vrcholem hierarchie. Na základě principu univerzalizace je tedy možné společně s přirozenou touhou ustanovit racionální touhu po uvedeném principu.

I když Ryanova obhajoba Milla je dostatečná, je možné si položit otázku, tentokrát více obecně, zdali utilitaristická argumentace zachází korektně s „is-ought“ problémem, jak na smíšení „je“ a „má být“ upozornil již Hume v *Treatisu*⁸³. Pokud se tážeme po „is-ought“ problému, tak nelze jednoznačně odpovědět, zdali se utilitaristé provinili nebo ne, z obecného hlediska tato otázka nemá smysl. Protože tímto omylem se proviňuje induktivistický přístup založení morálních fakt, naopak úplně se tato kritika míjí pojetí deduktivního odvození z prvních principů. Protože věty morálky nemluví o faktických okolnostech, ale v příkazech a doporučeních, tak zde není žádný takový přechod. To, co by zde kritik vznášející námitku „is-ought“ mohl vznést, je předpokládaný psychologický hédonismus, se kterým zachází Bentham a Mill jako s faktickou okolností vědy, které jsou morálně neutrální. Millův posun od žádaného k žádoucímu je skutečně jen rozšiřujících vysvětlením, ukázkou kompatibility morálky s lidskou přirozeností, ale ničím více.

Jak Bentham, tak Mill se pokouší nad rámec nutného dokazovat a ospravedlňovat své zvedené axiomy, které nejsou faktickou okolností, ale formálním cílem. Kdyby zůstali u pouhého definování principu užitku jako axiomu, kterým se pak pokusí dokázat všechny ostatní záležitosti utilitarismu, tak těžko by někdo proti tomuto střízlivému založení protestovat. Oba postupovali typickým způsobem, Bentham na delším úseku, ukazuje jak advokátským stylem vyvracet proti-teorie nebo jak si negace principu užitku – askeze – nenachází reprezentanty ve světě, a jak si vnitřně protiřečí. Mill se dopustí stylistické chyby, když zmate čtenáře smíšením deskriptivního a preskriptivního významu žádoucí, což můžeme

---

⁸² RYAN, A. Mill and the Naturalistic Fallacy. s. 425.

⁸³ HUME, D. *A Treatise of Human Nature*. L. A. Selby-Bigge, ed. New York: Oxford University Press, 1960. (III., 1.1)

demonstrovat na jiném příkladě: záměně „má být viděno“ za „je viditelné“. Něco žádoucí znamená, že bychom to měli žádat, ale ne že je to aktuálně žádáno, stejně jako něco, co by mělo být sledováno, že je to, co právě lidé sledují – např. veřejná poprava.

3. Millovo vyrovnání se s Benthamovým odkazem

3.1 Revize utilitarismu

Mill se nesnaží budovat morálku *de novo*, je umírněný konzervativce. Můžeme to uvést na příkladu, kde rozhodujeme o tom, na které straně silnice se bude jezdit. Ačkoliv se nejedná o etický problém, tak pro ilustraci je plně dostačující. Očividně nevyhovujícím řešením by bylo jezdit uprostřed, následky by byly negativní. Rozdíly tedy výhody mezi jízdou na pravé a levé straně jsou minimální, malá výhoda pro praváky, kterých je ve společnosti většina, je v držení volantu pravou rukou při řazení rychlosti, ale kvůli tomuto netřeba měnit stávající stav.

Bentham jako vystudovaný právník pojímal morálku jako společenské pravidlo a podobně jako zákonodárství ji odůvodňoval v etickém systému počítajícím s bolestí a potěšením. Naopak pro Milla byla morálka více osobní, v centru nestojí celková suma, ale jedinec, který se má rozvíjet, méně trpět a tříbit svůj vkus pro vyšší potěšení – svou důstojnost, což je souhrnný pojem pro kvality ducha. Rozhodující Millův krok směřuje od etiky zákonů k etice osobní, k charakteru jednotlivce.

Právě jedině Mill sám mohl objektivně zhodnotit a zavrhnout některé benthamovské aspekty utilitarismu, neboť je zažil na vlastní kůži, když byl vychováván. Totiž zúžení chápání člověka na prostý receptor pouze potěšení a bolesti je příliš redukcionistické a ve zjevném rozporu s realitou. V Benthamově systému se nedostávalo vhodné místo pro lidem tak přirozené potřeby jako jsou například svědomí, důstojnost, láska, čest nebo duchovní dokonalost.

Za nejslabší místo Benthamova systému vůbec považuje Mill redukci hodnocení lidského konání pouze z hlediska morálního aspektu, který přehlíží jiné motivace přinášející také štěstí, a to kvality estetické nebo mezilidské vztahy sympatie. Tím, že Mill chápe lidské štěstí komplexněji a nejurčitěji, prostřednictvím dlouhodobých cílů, přiřadil do zájmu utilitaristického kalkulu také péči o kultivaci jedince a jeho pocity, byl značně rozšířen prostor pro hodnocení našeho konání. Slovy Milla: „*Je štěstím pro svět, že Bentham se více zaměřil na právní vědu než na vlastní etické zkoumání.*“⁸⁴ Bentham totiž dle Milla neznal tak dobře lidskou podstatu a díky absenci nutnosti sebe-kultivace se jeho morálka zastavila pouze na restrikcích vzájemných sociálních interakcí.

---

⁸⁴ MILL, John Stuart. *Essay on Bentham*. In: MILL, J. S.: *Bentham. Utilitarismus*. Prešov: Lim Prešov, 2000. s. 50.

Díky zdůraznění lidského smyslu pro důstojnost mohl Mill formulovat systém později nazvaný jako kvalitativní utilitarismus bez toho, aby se opíral o Benthamovy názory. Ilustroval to ve známém tvrzení: „*Je lepší být nespokojenou lidskou bytostí jak spokojeným prasetem, je lepší být nespokojeným Sókratem jak spokojeným bláznem. A když jsou blázen nebo prase odlišného názoru, je to proto, že znají jen svoji vlastní stranu otázky. Jiná strana zná obě dvě hlediska.*“⁸⁵. Mill vycházel z podobných tezí jako Bentham – užitek, potěšení a štěstí, ale navíc pokládal za nutné akceptovat, že nějaké druhy potěšení jsou více žádoucí a hodnotnější než jiné⁸⁶, což není s principem užitku neslučitelné. Tímto vytvořil základ pro rozlišování jednotlivých druhů potěšení a preferování kvality před kvantitou, navíc toto podpirá svým přesvědčením, že by lidé neměnili své vysoké štěstí za to nízké zvířecí.

Můžeme se domnívat, že například setkání s Harriet Taylor bylo pro Milla podnětem pro naplňování pocitů lásky a sympatií, které ovšem předtím necítil, což ho vedlo ke stanovisku, že možno během života získat pocity nebo začít uznávat hodnoty, ke kterým je nutná předchozí životní zkušenost, aby bylo možné je náležitě ocenit, tedy nejsou vrozené, ale získané.

Různé druhy potěšení, které rozlišuje ve své teorii Mill, se mohou zdát jako nadbytečnou komplikací, primitivní a jednoduchý pojem jako potěšení, kterého je více nebo méně – je kvantitativně a zároveň intuitivně lépe uchopitelný, se najednou stává kvalitativním a svěřeným do rukou jakýchsi odborníků na štěstí. Tím odborníkem na štěstí, čili kompetentním soudcem je však každý sám sobě v závislosti na své vlastní zkušenosti. To ale neznamená, že nemůžeme čerpat ze zkušenosti druhých, neboť Millova koncepce i přírodní filosofie spočívá na uniformitě přírody, tedy lidé sdílejí stejnou přirozenosti, i když ji zcela neznáme, proto je pravděpodobné, že kvalitnější potěšení jedné osoby budou vnímány osobou druhou jako taktéž kvalitnější.

Mill si připisuje prvenství v rozlišování štěstí, ale přece již u Epikúra⁸⁷ se dá říci, že potěšení „duše“ je z nějakých důvodů mohutnější a to nejen trváním, než potěšení „tělesná“.⁸⁸ To, že konkrétní druh způsob potěšení je „kvalitnější“, co do míry způsobovaného triviálního

---

⁸⁵ Gluchman (s. 84) správně překládá slovo „fool“ jako „hlupák“. Naopak Šprunk (s. 48) volí slovo „blázen“, nicméně správný termín je „hlupák“, protože „fool“ v tomto užití poukazuje na jistou naivitu, pošetilost a nerozvážnost. Šprunk (s. 46) užívá slovo „hlupák“ jako překlad „*ignoramus*“, které ovšem dle kontextu značí nevzdělanost.

⁸⁶ *Utilitarianism* (II.4)

⁸⁷ DÍOGENÉS LAERTIOS. *Životy, názory a výroky slavných filosofů*. Praha: Nakladatelství ČS AV, 1964. s. 435 – 444.

⁸⁸ V závorkách je „tělo“ a „duše“, neboť nejsou duálními principy u Epikurejců.

potěšení, by mohlo být převodem zpět ke kvantitativnímu vymezení potěšení. Potom by se dalo říct, že spíše různé prameny – zdroje, či příčiny potěšení produkují řádově více potěšení než jiné. Například čtení Shakespearových Sonetů produkuje řádově více potěšení (potěšení triviálního, intuitivně kvantitativně vnímatelného) u kompetentního soudce než hraní kuliček, zároveň přiznáme, že potěšení z hraní kuliček může být větší u analfabeta, či dítěte než čtení Sonetů.⁸⁹ Nespornou výhodou zavedení kvalit je usnadnění porovnávání jednotlivých potěšení, Benthamovy okolnosti by mohly mít tendenci ke kardinálnímu řazení jednotlivých potěšení, pokud jako Mill porovnáváme, tak to lze převést do ordinálního řazení s prostou relací větší a menší na základě následnosti. Pokud by Bentham řadil určitá potěšení z nějakých aktivit s využitím svého kardinálního uspořádání, které by bylo stejné jako Millovo ordinární, tak pragmaticky jsou obě metody rovnocenné a spíše dochází ke změně respektive rozšíření názvosloví než výraznému filosofickému obratu.

3.2 Cesty k obecnému štěstí

Mill nalézá souvislost mezi štěstím jednotlivce a štěstím druhých, poukazuje na vzájemné zpětné vazby. Na druhou stranu, pokud budeme chtít konat štěstí pro druhé, tak se musíme důkladně ujistit, jestli nešlapeme nějakému jednotlivci na jeho „zájmy“ a zákonem přiznaná práva. Tímto Mill dává za pravdu Benthamovu požadavku nestrannosti, tak aby nebyla pošlapána základní práva jednotlivce, i kdyby z toho měla velká skupina lidí velký užitek.

Mill poznamenává, že to co se zahrnuje pod pojmy bolesti a potěšení je otevřenou otázkou⁹⁰ zřejmě proto, že nemáme k dispozici definitivní výčet různých forem potěšení a bolesti, což může souviset je jejich kvalitou a také proto, že jak různá potěšení, tak bolesti jsou důsledky i nezakoušených činností.

Utilitaristickou normou není největší štěstí pouze jednajícího, ale záleží i na štěstí ostatních, tedy na největším štěstí celkově.⁹¹ A tohoto cíle dosáhne dle Milla jedině ušlechtilý charakter, který díky své ušlechtilosti činí šťastnými i ostatní a zřejmě i z toho onen ušlechtilý člověk zpětně těží, tedy bytí ušlechtilým mu přináší potěšení. Měřítkem kvality a srovnáním

---

⁸⁹ To jsou možné variace na slavnou Benthamovu dvojici „*pushpin versus poetry*“.

⁹⁰ *Utilitarianism* (II.2)

⁹¹ *Utilitarianism* (II.9)

s kvantitou jsou osobní preference⁹², které se utvářejí v závislosti na zkušenosti obojího, a který umožňují vytvořit pravidla lidskému jednání. Preferencemi zde Mill nemyslí to, co dnes označujeme jako preferenční utilitarismus, kde vlastní dobro pramení z naplnění preferencí, ale Mill tím jen rozvíjí tezi o kompetentních soudcích a jejich ordinálním řazení různých potěšení, což souhrnně nazývá preferencemi.

Cílovou skupinou obecného štěstí není tedy pouze jednající sám, ale jak již bylo řečeno, také všichni ostatní lidé, co však je revolučním z pohledu etiky vůbec, je přiřazení všech cítících stvoření, tedy i zvířat. Proto z utilitaristického hlediska se stává morální otázkou, jak například jsou zvířata chována, a není důležité, že nedokážou tak jako lidé myslet, ale podstatné je, že mohou cítit potěšení i bolest. To, že potěšení a utrpení zvířat nedává Mill na roveň lidskému, je patrně jednak explicitně z vsuvky „*tak jak to povaha věci dovoli*“⁹³ a jednak z různých kvalit potěšení, zejména těch vyšších, která nejsou zvířata schopna dosahovat.

Mnohokrát zmíněný termín „štěstí“, který je trochu konfúzní a není jen prostým převisem potěšení nad bolestí, Mill dále vysvětluje, aby odmítl možné kritiky. Totiž štěstí, které má Mill na mysli⁹⁴ není nikdy nekončící vzrůstající opojení nebo život ve vytržení, ale klidný život ve kterém občas probleskují takové občasné radosti a vytržení. Také ke štěstí je nutné zahrnout umírněné očekávání od života, že nebudeme požadovat více, než nám může nabídnout. Téma klidu a vzrušení doplňuje Mill psychologickým faktem, že lidé při velkém klidu se spokojují i s malým potěšením a při velkém vzrušení se lidé dokážou smířit i se značnou mírou bolesti.

Neuspokojivý život dle Milla⁹⁵ je způsoben sobectvím a nedostatkem duchovní kultury, protože kultivovaná mysl nachází zájem v předmětech přírody, umění i dějinách lidstva. Mill očividně považuje tyto prameny potěšení za lahodné pro důstojný charakter a proto vysoko ohodnocené kvalitou, kterou nemohou kulturou nedotčení ohodnotit, protože tato potěšení nezakusili.

Při rozboru otázky obecném štěstí zajisté se musí Mill⁹⁶ vyjádřit ke vztahu jednice, který obětuje část nebo celé své vlastní individuální štěstí ve prospěch zbytku společnosti. Toto považuje Mill za ušlechtilé a chvályhodné kvůli důsledkům z této oběti plynoucí, nikoliv

---

⁹² *Utilitarianism* (II.10)

⁹³ *Utilitarianism* (II.10)

⁹⁴ *Utilitarianism* (II.12)

⁹⁵ *Utilitarianism* (II.13)

⁹⁶ *Utilitarianism* (II. 15,16)

z ní samotné. Pokud má mít obětování vlastního štěstí smysl, musí produkovat více potěšení u druhých. Asketa, který svým počínáním nemá přínos pro společnost, si dle Milla nezaslouží obdiv, ale zároveň nikde neuvádí, že by si za takové počínání zasloužil pohrdání. Z tohoto příkladu je patrné, že Mill nevyžaduje od jednotlivce, aby přinášel oběti ve prospěch obecného štěstí, a zároveň nečiní morálně špatně ten, kdo umenší obecné štěstí tím, že obětuje své štěstí v domněnku, že jedná dle „ctnosti“ askeze. Oběť hrdiny a mučedníka, je možné učinit a ohodnotit však pouze jen ve velmi nedokonalém uspořádání světa.

Millův Princip největšího štěstí⁹⁷ je norma, která požaduje zvažovat štěstí zúčastněných tak, jak by zvažoval nestranný, ale zároveň blahovolný divák, čímž Mill požaduje nikoliv starost pouze o sumu jednotlivých užitek, ale žádá jednatel, aby soucítí s každým zúčastněným a neupřednostňoval sebe nebo někoho jiného na úkor druhých. Jako prostředky k dosažení obecného štěstí Mill navrhuje v rovině společenské, aby zákonodárství uvádělo v soulad štěstí jednotlivce a obecné štěstí, a taktéž v rovině psychologické požaduje, aby výchova a veřejné mínění vyvábily v lidské mysli nerozličené spojení mezi vlastním a obecným štěstím.

Druhou námitkou⁹⁸, se kterou se Mill vyrovnává, je, že nestrannost se jeví jako příliš náročná, totiž podle některých kritiků bybylo příliš náročné chtít po lidech, aby jednání bylo vždy podmíněno zájmy společnosti. V této námitce Mill odhaluje chybné splnutí motivu a pravidla jednání. Motiv dle Milla není obsažen ve skutku, jako takovém, ale v mravnosti jednatel, a tak záchrana topícího je mravně správná, ať je motivem povinnost nebo odměna. Proto motivy, kterými mohou být třeba ctnosti, jsou projevy ctnostného charakteru a ona mravnost spočívá v habituální dispozici, z níž vycházejí dobré nebo špatné činy. Naopak mravnost určitého skutku dle Milla závisí výhradně na úmyslu, tedy na tom, co jednatel chce konat. Na častou námitku, že utilitarismus chladně zvažuje jen následky skutků, Mill odpovídá⁹⁹, že je v souladu s utilitarismem kromě správnosti a nesprávnosti hodnotit i jiné věci jako rozličné vlastnosti charakteru. Totiž správný skutek nutně neznamená špatný charakter a skutky zasluhující pokárání často vycházejí z chvályhodných vlastností. Nejlepším důkazem dobrého charakteru jsou dobré skutky a dále rozhodně není dobrou duševní dispozicí ta, která má tendenci způsobovat špatné jednání.

---

⁹⁷ *Utilitarianism* (II.18)

⁹⁸ *Utilitarianism* (II.19)

⁹⁹ *Utilitarianism* (II.20)

Mít za motiv svého jednání blaho lidstva je dle Milla příliš vágní neboť soudí: „*Velká většina dobrých činů je zamýšlena ne ve prospěch světa, ale pro jednotlivce, z jejichž užitků se dobro světa skládá.*“¹⁰⁰ Mill doporučuje, aby při jednání lidé přihlíželi se svými záměry na zúčastněné osoby, neboť příležitostí, kdy má jednající osoba skutečně v rukou obecné štěstí, je jen nepatrný zlomek. Tedy ve většině případů má jednající přihlížet k soukromé užitečnosti své nebo několika dalších osob. Naopak široce zvažovat dopady jednání na obecné štěstí musí jen ti, jejichž skutky mají vliv na celou společnost, touto skupinou myslí Mill zřejmě mocné filantropy, vládu a zejména zákonodárce.

Dvouúrovňová etika neznamená, že lidé bez velké společenské moci nejsou schopni důstojnosti nebo kvalitních potěšení. Pouze to znamená, že moc zavazuje, a ti jí neoplývající nemusí komplikovaně domýšlet dlouhé konsekvence svých činů a zahrnovat do kalkulace zástupy bližních. Toto Millovo rozlišení, potěšení různých kvalit, zřejmě souvisí s implicitně zmíněnou dvouúrovňovou gentlemanskou etikou, kde se roli „*Prole*“ blíží lidé bez možnosti a autority působit na celou společnost přímo vytvářením zákonů nebo mravních norem a v důsledku toho, že sledují svůj vlastní užitek (ale zároveň se řídí předepsanými mravními normami a zákony) přispívají k obecnému blahu. Do role „*Archangel*“¹⁰¹ nominuje Mill kompetentní soudce, kteří mají zkušenosti se všemi „*druhy potěšení*“, ví, které je správné a tak mohou na základě zkušenosti vytvářet normy podporující obecné štěstí, což by se mohlo zdát jako diktát elitářská skupiny v zájmu obecného štěstí, čím by se mohlo mnohé zlo ospravedlnit, takto tomu však není. Když se ale podíváme do spisu *On liberty*, tak díky negativnímu definování společenské svobody a jasnému principu svobody vlastního rozhodnutí v osobních záležitostech společnost prostřednictvím veřejných institucí (zákon, silové složky apod.) nemá „*právo*“¹⁰² zasahovat. Takže prvek „*prudentia*“ je v mezích individuálního štěstí, totiž spis *O svobodě* je komplementární ke spisu *Utilitarismus* a jeden bez druhého vede k nesprávné interpretaci.

---

¹⁰⁰ *Utilitarianism* (II.19)

¹⁰¹ viz. HARE, R. M. *Moral thinking: Its levels, method, and point*. Oxford: Oxford University Press, 1981. s. 44.

¹⁰² Závorky užity, protože „*právo*“ se nemá chápat jako něco vrozeného (proti čemuž tak hlasitě Bentham protestoval), ale jako něco zákonem definované nebo nezapovězené.

3.3 Nepřímý utilitarismus

Velmi důležitou poznámku pronese Mill v neprospěch interpretace později zvané jako přímý utilitarismus nebo utilitarismus činu. Mill¹⁰³ tvrdí, že pokud upouštíme od celé skupiny činů z prostých důvodů, že jejich provádění by obecně mělo negativní důsledky pro společnost, tak nemáme učinit ani výjimečně jeden takový jednotlivý skutek, i kdyby v dané situaci byly jeho následky pozitivní.

Další výpovědi v neprospěch interpretace přímého utilitarismu je Millova obrana proti nařčení z oportunismu. Mill¹⁰⁴ užívá příkladu o mluvení pravdy, totiž každé i neúmyslné odchýlení od pravdy může vést k oslabení lidské důvěryhodnosti, která je oporou dnešní společnosti a blahobytu a její nedostatek je překážkou civilizace, ctnosti a celkově všeho na čem závisí lidské štěstí. Navzdory Millovy výpovědi v předešlém odstavci, kde nedovoluje učinit jednotlivý obecně negativní skutek s lokálními pozitivními následky, tak uvádí¹⁰⁵, že je možno takto v omezené míře učinit, pokud tím uchráníme jedince od velkého nezaslouženého zla a zejména tehdy, když oním dotčeným není sám jednající. Právě princip užitečnosti má zde zasáhnout a zvážit, kdy je nutné pravidlo dodržet a kdy je možné jej výjimečně překročit.¹⁰⁶

Rozhodování o správném a špatném přirovnal Mill¹⁰⁷ ke způsobu námořní navigace, kterou nevykonávají námořníci neustále podle knih, ale na základě toho, že si toto umění již jednou z těchto knih osvojili. Dalším „geografickým“ příměrem je určení principu užitku jako milníku při cestě lidstva za štěstím. Tímto chtěl Mill ukázat, že jeho pojetí utilitarismu je pro člověka více přirozené, že nevyžaduje neustále kalkulace následků svého jednání a následků těchto následků a tak dále, ale podobně jako se námořníci naučí, že Severka ukazuje na sever, tak jako správně jednající člověk ví, že bytí spravedlivým je dobré pro vlastní cestu za štěstím. Proto není v rozporu s jedním prvním principem užitečnosti mít další sekundární principy, které se pro praktickou potřebu užívají při běžném jednání, pokud ale nastane jejich vzájemná kolize, tak mezi nimi rozhodne vrchol hierarchie – princip užitečnosti¹⁰⁸.

---

¹⁰³ *Utilitarianism* (II.19)

¹⁰⁴ *Utilitarianism* (II.24)

¹⁰⁵ *Utilitarianism* (II.24)

¹⁰⁶ J. J. C. Smart upozornil, že utilitarismus pravidla kolabuje nutně do jednoho pravidla totožného s utilitarismem činu. SMART, J. J. C. An Outline of a System of Utilitarian Ethics. In: J. J. C. SMART, B. WILLIAMS. *Utilitarianism: For and Against*. Cambridge: Cambridge University Press, 1973. s. 12.

¹⁰⁷ *Utilitarianism* (II.25)

¹⁰⁸ *Utilitarianism* (II.26)

3.4 Rovnost v rámci obecného štěstí

John Marshall nabízí ne-maximalizující čtení Milla a bude se snažit ukázat, že Millův důkaz utility nevede k maximalizaci, ale k rovnostářství. Obecně se předpokládá, a tudíž stojí i mimo debatu, že utilitarismus je maximalizující teorie, a že „užitku“ je dosahováno přímo individuálními činy, nepřímo morálními pravidly a ctnostmi, institucemi, je maximalizace užitku, jak sumy (klasicky) nebo průměrného užitku (moderně). Millův utilitarismus se někdy čte tak či onak. Marshall¹⁰⁹ rozděluje Millův důkaz pro obecné štěstí do tří kroků:

- 1) Každý si žádá své štěstí. A to je určující pro tvrzení: Štěstí každého člověka je žádoucí. Něco je žádoucí, protože je někým žádáno.
- 2) Jedinou věc, kterou člověk v posledku žádá, je jeho vlastní štěstí.
- 3) 1 et 2 = obecné štěstí je jedinou žádoucí věcí v posledku.

Obecné štěstí je součet individuálních štěstí a individuální štěstí je součtem potěšení, platí proto velká konjunkce: štěstí A je žádané, štěstí B je žádané atd. Z toho by se tedy dalo usoudit, že obecné štěstí je žádané, protože jeho části jsou žádané. Marshall upozorňuje, že přímo k tomuto se Mill¹¹⁰ vyjadřuje v dopise příteli, kde tvrdí, že je pochybné, že štěstí je sčítáno tímto způsobem, totiž nevychází z toho, že něčí štěstí je souměřitelné se štěstím někoho jiného. Pro případ srovnávání uvádí Marshall¹¹¹ výšky dvou lidí, o kterých můžeme říct, že jsou srovnatelné nebo v některých případech dokonce shodné, ale je nesmysl říct, že ve dvou lidech je dvakrát tolik výšky, než v jednom samotném, a ještě méně to dává smysl o štěstí. Toto však nepopírá tvrzení, že individuální štěstí je žádoucí, oba jak A tak B mají být šťastnými, ale učinit jen jednu osobu šťastnou by bylo opomenutí vlastního dobra – štěstí druhé osoby.

Standardní čtení nedodržuje Millův důkaz, který umožňuje o něčem říct, že X je žádoucí, pokud X je žádáno někým. Ale dle Marshalla není, kdo požaduje obecné štěstí, jako agregát, ne jen jako své vlastní štěstí. Aby se předešlo klamu kompozice, tak Marshall navrhuje, že by se tak dalo pomocí doplňkové premisy, která by ovšem dle něj byla v kontradikci buďto s Millovým principem důkazu nebo jeho neshodou s tím, že každý sleduje své právě vlastní štěstí jako cíl jednání.

---

¹⁰⁹ MARSHALL, J. Egalitarianism and the General Happiness. In: H. MILLER, W. Williams, eds. *The Limits of Utilitarianism*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1982. s. 35.

¹¹⁰ MILL, J. S. *Letter to Henry Jones in The Later Letters of John Stuart Mill*, ed. Mineka, Lindley. Toronto and London, 1972. S. 1414.

¹¹¹ MARSHALL, J. Egalitarianism and the General Happiness. s. 36

Sidgwick vznášel obdobné námitky ¹¹² proti kroku od egoistického k univerzalistickému hédonismu, takže dokud je považováno obecné štěstí za součet jednotlivých štěstí, je to chyba. Ale obecné štěstí by nemuselo být konstruováno ze štěstí jednotlivců, k tomu jako alternativní koncepci důkazu Marshall ¹¹³ navrhuje ekvivalenci mezi tvrzením, že štěstí každého člověka je žádoucí a obecné štěstí je žádoucí, ale následně ji zavrhuje, protože změna terminologie nepřináší žádný posun v logické struktuře tvrzení.

Marshall interpretuje Millův „*Principle of Evidence*“, který přechází zvláštní žádosti po štěstí k důkazu, že je vlastní štěstí žádoucí. Tedy z Millova pohledu je soud žádanosti normativní. Netvrdí, že něco je důvodem, ale nařizuje nebo doporučuje, že něco by mělo být důvodem. Když říkáme, že obecné štěstí je žádoucí, tak jako bychom řekli, že každý má být šťastný, jak je to jen možné. Ale Mill nechce maximalizovat chimérickou sumu individuálního štěstí nebo průměr, ale dává každému stejnou váhu, jeho nároku, aby jeho štěstí bylo tak velké, jak jen okolnosti dovolí.

Když Mill adoptuje Benthamovu frázi říkající, že každý za jednoho a nikdo za více ani méně, tak je v tomto smyslu rovnostářský, protože nejen, že se musí započítat každý, ale nikomu se nemá přisoudit výsadní místo a počítat jej vícekrát. Když štěstí není měřitelné se štěstím někoho jiného, ale obě mohou být složeny dohromady k úhrnné sumě. Potom na příkladu rovnostářsky laskavých ¹¹⁴ rodičů, kteří mají kontrolu nad distribucí všeho štěstí svých dětí, také mohou determinovat množství k distribuci, představí Marshall ¹¹⁵ koncepci obecného štěstí. Tento hypotetický příklad Marshall činí za předpokladu, že štěstí jednoho člověka je možné poměřovat se štěstím druhého a navíc je i možné štěstí dohromady sčítat, i když tuto koncepci jak Mill i Marshall odmítli, tak provizorně slouží tomuto příkladu. Dle této koncepce má rodič dělit štěstí rovným dílem mezi své děti, zároveň není obtížné si představit jinou koncepci, ve které k vyčerpání všech možných zdrojů štěstí by bylo třeba distribuci učinit nerovnou a některé dítě by bylo v tomto smyslu „preferováno“.

Marshall ¹¹⁶ demonstruje problém na třech modelech distribuce: Model A umožňuje největší celkovou sumu štěstí, model B umožňuje menší celkový součet a model C nejmenší celkovou sumu. Štěstí je distribuováno v A silně nerovnoměrně a jsou zastoupeny a nechává nějaké štěstí jedinců pod hranicí x. B distribuuje nerovně, ale všechna štěstí jsou nad hranicí

---

¹¹² SIDGWICK. *Methods of ethics* (III.XIII)

¹¹³ MARSHALL, J. *Egalitarianism and the General Happiness*. s. 37.

¹¹⁴ „*Equi-benevolent*“

¹¹⁵ MARSHALL, J. *Egalitarianism and the General Happiness*. s. 37.

¹¹⁶ MARSHALL, J. *Egalitarianism and the General Happiness*. s. 38.

$x+n$, ($n>0$). Model C distribuuje striktně rovnostářsky a štěstí jednotlivců bude větší než x , ale menší než $x+n$. Pokud by rodič přihlédl ke kritériu maximalizace, volil by model A, pokud by byl striktní rovnostář, tak by volil model C, zatímco rovně-laskavý rodič by zvolil model B.

Ideální Marshallův rovnostářsky laskavý rodič je konstruovaný model, který má být více obdobou nestranného soucitného pozorovatele. Bylo ale popíráno, že by nestranný soucitný pozorovatel měl být rovnostářský. Marshall nesouhlasí s Rawlsem, který by naopak předpokládal, že tento pozorovatel by dával přednost nerovnoměrné distribuci, pokud by v součtu maximalizovala souhrnné štěstí. Rawlsův předpoklad považuje Marshall za chybný, nestranný účastný pozorovatel se zajímá o štěstí každého jednotlivce individuálně. Nic v jeho součtu s každým jednotlivcem nevysvětlí zájem o maximalizaci součtu všech štěstí. Pokud by pozorovatel měl zájem na pouhé maximalizaci, tak by byl indiferentní a ne účastný s každým jedincem.

Utilitarismus, který ignoruje rozdíly mezi lidmi, dle Marshalla zaměňuje neosobní charakter za nestrannost, a tak není divu, že je tolik různých trefných kritik této teorie, ale koncepce preferování maximálního štěstí v součtu nevyhází z Millova důkazu, i kdyby bylo štěstí ve své povaze sčitatelnou veličinou.

Navrhovanou koncepcí obecného štěstí Marshall připodobňuje Rawlsově koncepci spravedlnosti.¹¹⁷ Menším rozdílem je to, že Rawlsova koncepce zahrnuje teorii společenských primárních dober (svoboda, příležitost apod.), tato dobra, která chtějí je racionální, ať je jednotlivců pohled na dobrý život jakýkoliv. Jsou to dobra, jejichž distribuce je řízena základními institucemi společnosti.

Podobnost je v rovné distribuci primárních dober, pakliže by nerovná distribuce nevedla k většímu prospěchu všech, dál už podobnost končí. V Millově případě rovnostářství je distribuce nucena rozumem a ne morálkou spravedlnost, kterou řeší separátně v páté kapitole. I když předpokládáme dle Millova pravdy matematiky dříve než princip užitku, tak nepředpokládáme nějaké předcházející principy rovných práv na štěstí nebo spravedlnosti, protože je již zahrnuto v principu užitku, že nárok na štěstí má každý stejný.

---

¹¹⁷ RAWLS, J. *Theory of Justice*. Cambridge: Harvard University Press, 1971. s. 62: „Všechny společenské hodnoty - jako svoboda, šance, příjem a zdraví a základ sebeúcty jsou distribuovány rovně, ledaže nerovná distribuce nějakých nebo všech těchto hodnot je k výhodě všech.“

Domnívám se, že Marshall dostatečně vysvětlil, jak zabít mytickou nestvůru – „*Utility monster*“¹¹⁸, která tolik děsila prostou maximalizační verzi sčítajícího utilitarismu, samozřejmě, že neusilujeme o neosobní užitek, ale o „štěstí“ každého zúčastněného. Měla by být však vznesena námitka vůči standardnímu čtení a Millovu důkazu – jedná se o nepřímou podporu, není to důkaz, ale „důkaz“, čímž ale není podkopána hodnota Marshallovy úvahy, jen je třeba brát na vědomí, že se jedná demonstraci toho, že x není v rozporu s faktickými okolnostmi, ne však, že x je dokázáno. Taktéž jsou ale lidé, kteří mohou žádat obecné štěstí, proto podstatný doplněk, který Marshall vynechal je „v posledku“, lidé v posledku chtějí vlastní štěstí jako psychologický fakt.

Ačkoliv je Marshall proti poměrování, ale sám ho využívá, budiž mu to prominuto jako ilustrace a představme si pod tím něco zástupného a souměřitelného jako jsou zdroje nebo čas, který rodič dětem věnuje, číms se ospravedlní, proč rodič věnuje dvakrát více času mladšímu dítěti, důvodem je jeho vývojová porucha a protože mu záleží na dětech stejně, tak musí se věnovat nemocnému více času, to ale neznamena, že může zanedbávat starší zdravé dítě. Chybným závěrem by bylo tento úsudek nestranného soucitného pozorovatele, nebo laskavého otce přenést z hypotetického příkladu mílovým skokem do zákonodárství a představit si v této roli stát, politická ekonomie má své cíle a své metody, smysl tohoto příkladu je jen poukázek na to, že utilitarismus není neosobní maximalizace sumy či průměru.

Cestou k maximalizaci štěstí je způsob jak naplňovat jednotlivá štěstí, nebo naopak, můžeme říct, že možnost která není krajní a maximalizující, je „nejlepší“. Což je přeci ale logický paradox, říct, že méně dobra v součtu je lepší než více dobra v součtu, ale myslí se tím daný moment, který má tendenci udělat více štěstí v budoucnu, pokud se zvedá spodní hranice štěstí jednotlivců.

Na závěr je nutné oddělit tyto spekulace, protože stojí na předpokladech, které nepřijal Mill, ani Marshall a nenašel jsem důvod, proč by bylo možné a žádoucí sčítat štěstí lidí, proto model účastného soucitného nestranného pozorovatele, neznamena z nestrannosti nezájem nebo vyvolaný zájem dle vlastní hodnoty – štěstí, což logicky jako dobro maximalizujeme. Nestrannost nezajímá nezájem, proto shledávám tuto interpretaci za neproblematickou a přínosnou.

---

¹¹⁸ NOZICK. Robert. *Anarchy, State, and Utopia*. 1974. New York: Basic Books, 1974.

4. Konsekvencialismus

4.1 Struktura konsekvencialismu

Je nutné vyjasnit, co vlastně je myšleno na první pohled triviální tezí „záleží jen na následcích“ a zdali je konsekvencialismus integrální součástí klasického utilitarismu, respektive pravidlem jak nakládat s předpokládaným axiomem – principem užitečnosti. Pro názornou ukázkou představím tři pratytypy zdrojů námitek proti zaměření na posuzování následků. Budiž mi prominuto, že se jedná spíše o karikatury, ale na principu značného zjednodušení nebo podsunutí „*Sofiiny volby*“ pracují i dnes seriózně projednávané argumenty „*ticking bomb*“ nebo „*trolley problems*“.

Prvním takovým typem klamných následků je argument „*For Want of Nail*“, kde nepřítomnost, respektive ztráta tak malé věci jako je jeden hřebík („podkovák“) vede k lavině přímých špatných následků od pádu koně až po zánik celého království. Druhým typem je vyprávění o zaběhlém koni mudrce. Kdy se pravidelně střídají dobré a špatné stavy věcí, a tak mudrc nehodnotí jednotlivé situace, protože přiznává, že nikdy neví, zdali jsou dobré nebo špatné. (Zaběhlý kuň se vrátí a přivede s sebou několik divokých koní. Ale na jednom z nich se zmrzačí syn onoho mudrce. Potom však není zraněný syn povolán do války, kde ostatní mladí muži z vesnice padnou.) Třetím typem, tím zdaleka nejabsurdnějším, je námitka z pohledu „věčnosti“. Totiž pokud by byla přijata dnešní scientistická koncepce předpovídající kontrakci a zánik vesmíru, tak by přece následky našich činů byly v posledku stejné a navíc nulové.

Protože jsem již v předešlých kapitolách zmínil různé Millovy úpravy a doplnění konsekvencialismu o dobrou vůli a předvídatelné a obvyklé následky, tak navážu s rozбором vnitřní struktury konsekvencialismu. Bernard Williams vznesl ve své „*Kritice utilitarismu*“¹¹⁹ několik závažných námitek proti modernímu utilitarismu respektive etice následků. Protože se ale tato práce se týká utilitarismu klasického, tak se pokusím vztáhnout Williamsovy argumenty na Millovu teorii, ačkoli se o něm Williams přímo nezmiňuje.

Williams¹²⁰ tvrdí, že nikdo nemůže hájit, že cokoliv je hodnotné dle povahy svých následků, což by potom ústilo nekonečný regres, tak jak jsem poznamenal na příkladech v úvodu této kapitoly. A za podobně beznadějný Willams považuje i způsob, kdy lidé si

---

¹¹⁹ WILLIAMS, B. A Critique of Utilitarianism. In: J. J. C. SMART, B. WILLIAMS. *Utilitarianism: For and Against*. Cambridge: Cambridge University Press, 1973.

¹²⁰ WILLIAMS. The Critique of Utilitarianism. Kap. 2. The structure of consequentualism, s. 82.

stanoví cíle a hodnotu nacházejí při jejich naplňování, kde tedy nejde o dosažení jak takové, potom sice onen cíl bude mít hodnotu dle svých následků, ale cesta k němu posuzovanou dle následků mít bude.

Ne vše má hodnotu ve svých následcích a proto Williams konvenčně zavede intrinsickou neboli vlastní hodnotou a to podle něj je centrální tezí konsekvencialismu, že jediná věc s vlastní hodnotou je stav věcí. Vše ostatní je hodnotné jen do té míry, jak k tomuto stavu věcí přispívá, ovšem toto velmi široké určení bude nutné více upřesnit. Konsekvencialismus připisuje vlastní hodnotu stavům věcí, nikoliv jednání jako takovému, jehož hodnota je odvozená tedy nevlastní či externistické. Hodnota takového odvozeného jednání pak spočívá v jeho účincích na stav věcí, který má vnitřní hodnotu, případně pokud se drží nějakého pravidla, jehož dodržování má za následek onen stav věcí.

Otázku, zdali by nemohlo být nějaké jednání vnitřně hodnotné dle konsekvencialismu zodpovídá Williams na propojení určité činnosti s jejím přínosem pro stav s vlastní hodnotou – štěstí, jako následek který je jednáním způsoben. Někteří utilitaristé přijali pojem „satisfakce“, k níž dochází, pokud se naplní nějaký cíl o vlastní hodnotě, tudíž není vyloučeno, že možné specifikace konsekvencialismu mohou být jak příliš štědré, co se vnitřních dober týče, tak i naopak velmi redukcionistické.

Williamsova představa správného činu dle přímého konsekvencialismu a obdobně utilitarismu činu („*act-utilitarianism*“) je, že správný čin v dané situaci přinese maximální hodnotu toho, co onen systém považuje za vlastní dobro, což v případě Millova utilitarismu je štěstí. Toto pojetí správného jednání, které z možných alternativ vybírá to, které přináší nejvíce dobra, což jednajícím přináší objektivní určení pro jednajícího, tedy může buďto z nevědomosti nebo díky omylu činit špatně. Čili toto objektivní hledisko není vztaženo k tomu, jaké měl jednající v daný moment informace, ale nezávisle na tom by jeho špatné jednání bylo posouzeno jako špatné. Ovšem naopak by se mohlo zdát, že subjektivní hledisko bylo nevědomky zahrnuto už tím, že se vybírá z možných jednání daného jednajícího a nějaká jednání mu nejsou prostě přístupna. Pokud tedy jednající provádí správné jednání, tak standardně vybírá nejlepší mu přístupnou alternativu.

Toto pojetí správného jednání srovná Williams¹²¹ s ne-konsekvencialistickými koncepty etiky, které upřesní na vztazích mezi třemi výroky:

---

¹²¹ WILLIAMS. *The Critique of Utilitarianism*. s. 87.

- (1) V situaci S jednající udělal správný čin A.
- (2) Stav věcí P je lepší než jakýkoliv jiný jednajícímu přístupný.
- (3) Stav věcí, který se zakládá na jeho činnosti A je lepší než jiné stavy mu přístupné.

Pro konsekvencialistu je výrok (1) smysluplný díky stavu (3). Naopak ne-konsekvencialista není vázán stavem věcí, proto jedná z podstaty činnosti a nelze usuzovat z této činnosti zapsané (1) na výrok (3). Ne-konsekvencialista může sice porovnávat různé stavy věcí, například by považoval za lepší stav ten, ve kterém lidé drží slovo z jiných důvodů než následků. Ne-konsekvencialista by tedy akceptoval následující: Jednající X by činil správně pouze tehdy, kdyby dodržel slovo, a toto by bylo naplněno činem A. Zároveň by ale nějací ostatní lidé dodrželi slovo pouze tehdy kdyby X neučinil A. Tedy dle Williamse¹²² může ne-konsekvencialista držet obojí, jak to, že je správné dodržet své slovo, tak to, že stav věcí, kde více lidí drží své slovo než z důvodů následků, je lepší než, když těchto lidí je méně. Smyslem těchto příkladů bylo ukázat, pro ne-konsekvencialistu nutně neplatí, že z tvrzení (1) nutně neplyne tvrzení (3). Pro konsekvencialistu tvrzení (2) plyne z tvrzení (1). Alternativa ke konsekvencialismu neříká pouze, že jsou určitá jednání, která je nutné činit a naopak jednání, která se nesmí nikdy provést.

Williams zcela smísil dvě věci, které se naopak snažím od sebe oddělit, a to axiomy dané teorií hodnot a pravidlo jak s axiomy pracovat. Utilitaristé samozřejmě, co se týče morálních soudů, shledávají vlastní dobro ve stavu věcí, kterým je štěstí a vše ostatní má odvozené dobro v závislosti, jak ke štěstí přispívají, tak např. ctnost bude vnitřně dobrá. Nicméně zmíněné mravní souzení nebrání tomu, aby bylo možné soudit i jinak, například estetickou nebo rozumovou povahu určitého jednání, a tak můžeme heroický čin označit za krásný, z pohledu jednajícího za nerozumný („*imprudent*“) a zároveň hoden morální chvály, i když nebyl morálně povinný.

Williamsův příklad se lží přímo zmiňuje i Mill v *Utilitarismu*¹²³, z čeho je patrné, že lokální lež, když poskytne výhodu, je z globálního hlediska špatná a i kdyby byla dokonale utajená a věděl by o ní pouze lhář sám, tak přesto křiví jeho charakter tím, že otupuje jeho cit pro pravdu, čili jeho důstojnost. Mill naopak v příslušné pasáži explicitně říká, že mravnost určitého konkrétního skutku závisí na jeho úmyslech. Proto když někdo nakrmí hladového s úmyslem přinést bližnímu útěchu od hladu, ale onen hladový záhy zemře, neboť měl alergii na pokrm, který právě dostal, tak onen čin člověka, který poskytl potravu, byl s dobrým

¹²² WILLIAMS. *The Critique of Utilitarianism*. s. 89.

¹²³ *Utilitarianism* (II. 19-20)

úmyslem, tedy morálně dobrý, kritizovat lze z pohledu rozumnosti, totiž mohl se před darováním potravy zeptat, jestli hladovějící netrpí alergií.

4.2 Bludný kruh jako „důkaz“ u Milla

Začlenění ctností, které jsou žádoucí dokonce jako cíl o sobě, do teorie utilitarismu provede Mill tak, že ctnost se ospravedlní jako vrcholný prostředek při dosahování štěstí, toto Mill konstatuje jako psychologický fakt. *„Součástí štěstí jsou velmi rozmanité a každá z nich je žádoucí sama o sobě a ne pouze, nakořím se uvažují jako něco, co zvětřuje celek ... Princip užitečnosti neznamená, že určité potěření ... se má pokládat za prostředek k něčemu hromadnému, čemu se má říkat štěstí, a že se po tom má toužit z toho důvodu“.*¹²⁴ Tyto věci jako žádoucí o sobě, nejsou prostředkem ale součástí cíle. Totiž naše touha po ctnosti se již pak neodlišuje od touhy po štěstí díky tomu, že předtím byla nejlepší cestou k dosahování potěření, a tak se na základě psychologického asociačního principu stane součástí našeho štěstí, to však je nutné soustavně pěstovat.

Bludný kruh spočívá v tom, že ctnost se položí na roveň štěstí a není-li tedy této ctnosti nebo hodnoty (zdraví), tak není ani štěstí. Podobně jako u role svobody ve společenství – čím více svobody tím více štěstí a čím více štěstí, tím více svobody. Problém nastává, když prohlásí například o zdraví, že je dobré samo o sobě a ne jako pouze prostředek ke štěstí. Není možné si představit Prométhea, jak připoután ke skále den co den s rozpáraným břichem si cynicky přeje brzké zahoření a pevné zdraví s vědomím, že orel přiletí zas a znova hodovat na jeho játrech. Podobně i vězeň v gulagu, ač v životě gentleman, bude muset odložit důstojnost, chce-li ve zdraví trest přežít. Lze se totiž právem domnívat se totiž, že lidé jsou v jistých hraničních okamžicích nuceni vnímat zdraví nebo důstojnost a podobně stále jen jako prostředek ke štěstí a to značně relativně k jiným zdrojům potěření. Pakliže přestane například zdraví přinášet blaho a je zdrojem nekonečného utrpení, tak jednoduše nikdy nemůže být dobrem cílovým, dobrem o sobě.

Z toho bychom pak mohli dokonce tvrdit, že důstojnost z morálního hlediska je vlastností charakteru, proto nelze uplatnit principy užitku, jak se ukazuje. Nedá se dobře pojmout podle důsledků v rozumnosti. Její hodnota je tedy zejména estetická. Takový závěr by však byl mylný, protože došlo ke smísení psychologické a logické jednoty, zdraví se

---

¹²⁴ *Utilitarianism* (IV.5)

nestává součástí štěstí logicky ale psychologicky. Člověk si nedokáže své štěstí bez zdraví představit, což neznamená, že štěstí se rovná zdraví či tvoří jednotu. Proto uvedené příklady nevyvrací Millovy závěry, ale naopak mu dávají zapravdu a mají charakter vysvětlující poznámky.

4.3 Je možný utilitarismus bez nutnosti konsekvenčialismu?

Daniel Jacobson se pokusil ve své eseji¹²⁵ ukázat, že je možné si představit utilitarismus, který odmítá konsekvenčialismus, a že právě tato pozice je zastávána Millem. Jacobsonovo zkoumání prezentuje Milla v duchu „*sentimentalist metaethics*“, která prezentuje morálku jako jednu sféru z umění života. Millovo pojetí umění života se skládá z morálky, rozumnosti a estetiky, které určují co je správné, vhodné a krásné v lidském jednání a práci.¹²⁶ A díky chybě standardní interpretace je Mill považován za předchůdce víceúrovňového maximalizujícího konsekvenčialismu činu¹²⁷. Mill je ale utilitaristou velice neortodoxním, morální pohled nepohlcuje celé hodnotící hledisko, Jacobson upozorňuje¹²⁸, že právě toto totalitní pohlcení všech hodnotících soudů souzením výhradně morálním vytýká i Mill Benthamovi.

Prvním důvodem, proč Jacobson nesouhlasí s obecnou představou Milla jako konsekvenčialisty, je zjevný anachronismus označení. Totiž pojem konsekvenčialismu byl poprvé použit až ve dvacátém století a poté se rozrostl do mnoha sofistických interpretací, tak Millův utilitarismus pochází z devatenáctého století a navíc byl pojat velmi široce. Další distinkcí je kategorický rozdíl, konsekvenčialismus je filosofickým termínem, zatímco utilitarismus je jméno pro celé ideové hnutí. A ačkoliv v utilitarismu má své základy, tak Konsekvenčialismus povstal z ortodoxní interpretace klasického utilitarismu, jejímž autorem je Sidgwick¹²⁹.

Jacobson¹³⁰ připouští několik různých charakterizací konsekvenčialismu, některé s sebou nesou požadavek na maximalizaci dobrého, nestranně uváženého a tím zastupující jak přímou tak satisfakční verzi. Pozici ortodoxního konsekvenčialismu Jacobson popisuje

---

¹²⁵ JACOBSON, D. Utilitarianism without Consequentialism: The Case of John Stuart Mill. *Philosophical Review*. 2008, vol. 117, No. 2, s. 159-191.

¹²⁶ *System of Logic* (CW 7:949)

¹²⁷ „*Multilevel maximizing act-consequentialism*“

¹²⁸ JACOBSON, D. Utilitarianism without Consequentialism. s. 161: MILL. *Bentham* (CW 10:112)

¹²⁹ SIDGWICK, H. *The Methods of Ethics*.

¹³⁰ JACOBSON, D. Utilitarianism without Consequentialism. s. 165.

Kaganovými¹³¹ slovy, že jednání je správné, pokud a jen tehdy, vede-li k nejlepším konsekvencím. Jako další formulaci konsekvencialismu nabízí Jacobson definici Waltera Sinnott-Armstronga¹³², která tvrdí, že rozhodnout o správnosti jednání závisí pouze na konsekvencích.

Teleologickými teoriemi nazve Jacobson¹³³ takovou třídu normativních teorií, jejíž zohlednění dobra je jediným normativním rozhodcem o správnosti, naopak za ortodoxní utilitarismus bude dále považovat přímý, maximalizující a striktně nestranný utilitarismus, jehož prvním zastáncem byl Sidgwick.

Role nestranného diváka sehrála v historii bezesporu důležitou roli, Jacobson¹³⁴ rozvádí tuto metaforu dál, deontologická nestrannost užívá nestrannost jako abstraktní pravidlo řídící morálnost jednání, tedy počítá štěstí každého stejným způsobem, když se hodnotí jednání jako správné nebo špatné. Naopak méně přísná axiologická nestrannost říká, že štěstí každého, pokud je stejné co do kvality a kvantity, tak je stejně hodnotné. Zatímco obrazně nestranný divák chápe potěšení a bolest každého jako by byla jeho vlastní, což má za následek deontologicky nestrannou koncepci. Naopak axiologická nestrannost se týká pouze teorie hodnoty, tak jak ji Mill uvádí jako vysvětlující komentář k principu užitečnosti: „*šťestí jednoho člověka ... je právě jako tolik jako štěstí druhého člověka.*“¹³⁵

Nakonec užívá Jacobson¹³⁶ koncepci konsekvencialismu založenou na deontologické nestrannosti a neutrálnosti na jednajícím¹³⁷ zahrnutou v ideji nestranného pozorovatele s tím, že není nutně maximalizující, ale připouští horší než optimální řešení. Důvodem této širší koncepce je to, že Jacobson nechce vyloučit maximalizující konsekvencialismus jen na základě toho, že Mill opakovaně trval na tom, že jisté druhy jednání jsou dobrovolné a že je nepřipustné porušit určitá základní práva¹³⁸ v zájmu maximalizace dobra.¹³⁹ Odmítnutí konsekvencialismu bude hájit Jacobson z pozice teleologické morálky společně

---

¹³¹ KAGAN, S. *Normative Ethics*. Westview, 1998. s. 61.

¹³² SINNOTT-ARMSTRONG, W. Consequentialism In: *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. Summer 2003 Edition, E. N. Zalta ed. [cit. 2012-08-10]. Dostupné z <http://plato.stanford.edu/archives/sum2003/entries/consequentialism>

¹³³ JACOBSON, D. Utilitarianism without Consequentialism. s. 167.

¹³⁴ JACOBSON, D. Utilitarianism without Consequentialism. s. 168.

¹³⁵ *Utilitarianism* (V. 36)

¹³⁶ JACOBSON, D. Utilitarianism without Consequentialism. s. 171.

¹³⁷ „Agent neutrality“

¹³⁸ Čímž myslí zřejmě „zájmy“ jako např. zdraví.

¹³⁹ JACOBSON, D. Mill on Liberty, Speech and the Free Society. *Philosophy and Public Affairs*. 2000, vol. 29, No. 3. s. 276 – 309.

s utilitaristickou teorií hodnoty, zatímco nepřijme deontologickou nestrannost – že není morální rozdíl mezi tím, kdo získá užitek nebo újmu.

Představme si jednání, jehož hodnocené důsledky se týkají výlučně jen jednajícího samotného, takové jednání Jacobson¹⁴⁰ definuje jako „jednání týkající se čistě jednající osoby“¹⁴¹. Jako příklad jednání, které se týká čistě jednajícího, a které působí škodu jen jednajícímu, uvádí Jacobson, že se rozhodne udeřit si palec kladivem a způsobit si tak úplně zbytečnou bolest, ale neovlivní tím nikoho jiného. Tento neúspěch při dosahování vlastního štěstí však nepovažuje za morální selhání, ale za hloupé rozhodnutí. Konsekvencialismus, který omylem zaměňuje morálku za rozumnost, by tento příklad pokládal za špatné jednání, protože přísně nestranný divák by usoudil, že jednání, které přináší pouze bolest, je špatné nezávisle na tom, komu je ublíženo.

Mill si ponechává celý život dělení škol etiky na dva směry, prvním je apriorní, intuitivní, druhým je induktivní, teleologický. Nebo dle Jacobsona Utilitarismus a dokonce i hédonistický egoismus¹⁴², který sice odmítá axiologickou nestrannost, je pilířem utilitarismu. Egoistický hédonismus je jak teleologický, tak empirický a poskytuje Millovi vnější kritérium pro hodnocení štěstí jednajícího.

Z tohoto Jacobson¹⁴³ usuzuje, že teleologická teorie může odmítnout jak axiologickou, tak deontologickou nestrannost od toho okamžiku, co si nic nežádá zacházet se všemi dobrými a zlými konsekvencemi rovně. Pozice, kterou hájí Jacobson, přisuzuje Millovu utilitarismu jako teleologické teorii princip užitečnosti, který říká, že štěstí je jediným vlastním dobrem.¹⁴⁴ A tedy teorie, která přijímá axiologickou nestrannost, tvrdí, že štěstí jednajícího není o nic hodnotnější než štěstí druhých lidí. Oproti tomu teze nestranného pozorovatele a deontologické nestrannosti říká, že jednajícího vlastní dobro může poskytnout pouze rozumné, ale nikoliv morální důvody k jednání.

---

¹⁴⁰ JACOBSON, D. Utilitarianism without Consequentialism. s. 172.

¹⁴¹ „Purely self-regarding“

¹⁴² MILL. *Letter to Grote* (CW 15:762), no. 525, 1862.

¹⁴³ JACOBSON, D. Utilitarianism without Consequentialism. s. 174.

¹⁴⁴ Jacobson přejímá Brownovu verzi principu užitečnosti. Viz. druhá kapitola, kde je pojednáno o Brownově upřesnění Millova principu užitečnosti.

4.3.1 Millův utilitarismus jako nekonekvencialistický teleologický systém

Jacobson¹⁴⁵ ukázal, že je možné předpokládat určité neortodoxní formy utilitarismu, které zastává teleologická teorie užívající princip užitečnosti, druhým krokem je tedy ukázat, že není problematické, aby tuto pozici zastával i Mill. Centrálním problémem se stane, jak sladit princip svobody se závazky vyplývajícími z utilitarismu. Princip svobody¹⁴⁶ je odmítnutím paternalismu a s ním i znemožnění ortodoxního utilitarismu maximalizujícího štěstí, nestranně zvažované.

Jedním ze způsobu, jak se vypořádat s protichůdností těchto dvou principů, je jeden podříditi druhému, jako zástupce takového postupu Jacobson uvádí Crispa¹⁴⁷, který popírá, že by princip svobody poskytoval základní limity k ospravedlnění zasahování společnosti do svobody jednotlivce. Crisp naopak zastává tezi, že zásahy, které vedou k maximalizování celkového blaha, jsou ospravedlnitelné, i když zasahují do oblasti týkající se pouze jednotlivce samotného. Tento utilitarismus jednání svým ortodoxním konsekvenencialismem je založen na výpovědi z druhé kapitoly *Utilitarismu*¹⁴⁸ a navíc nese, jak i Crisp přiznává, velké nároky na jednajícího právě nutnou maximalizací. Na rozdíl od standardního čtení považuje Jacobson princip nejvyššího štěstí ne za základní pilíř teorie, ale spíše populárně formulované krédo, protože označuje uznání užitečnosti jako standardu, nikoliv jeho způsobu užití.¹⁴⁹

Millův striktní antipaternalismus a obranu pole individuální svobody jsou dle Jacobsona konzistentní s Millovou koncepcí celé morálky a to má být prokázáno na širší koncepci jednání týkajícího se jednající osoby. Mill uvádí, že toto jednání má následky primárně na jednajícího, ale i připouští, že může mít také myslitelné negativní následky na druhých. Mill přiznává¹⁵⁰, že škoda, kterou si jednající působí sám sobě, má skrze sympatie a zájmy dopad na jeho blízké. A pokud toto jednání vede k porušení jasných a vymezitelných závazků vůči druhým, stává se morálně postižitelným, jak opouští sféru jednání týkající se jednajícího. Tato distinkce tedy neumožňuje morálně odsuzovat jedince, který si působí škodu, ale jen ho považovat za hloupého a sobeckého. A tato teze odporuje formulované deontologické nestrannosti, tudíž Jacobson¹⁵¹ považuje ortodoxní pozici, která pokládá

---

¹⁴⁵ JACOBSON, D. *Utilitarianism without Consequentialism*. s. 174.

¹⁴⁶ *On liberty* (I.9): „*Jednotlivec je svým suverénem, jak těla tak i myslí.*“

¹⁴⁷ CRISP, R. *Mill on Utilitarianism*. London: Routledge, 1997. s. 185.

¹⁴⁸ *Utilitarianism* (II.2) „... *skutky jsou správné, nalik přispívají ke štěstí, a jsou špatné, nalik přispívají k opaku štěstí.*“

¹⁴⁹ *Utilitarianism* (II.1 n)

¹⁵⁰ *Utilitarianism* (IV.10)

¹⁵¹ JACOBSON, D. *Utilitarianism without Consequentialism*. s. 180.

jednání za špatné, pokud nepřináší maximální dobré důsledky, za neslučitelnou s výměrem morálního posuzování jednání, které se týká jednajícího.

To, co je tím, co činí jednání týkající se jednající osoby nepodmíněným na morálním odsouzení, leží dle Jacobsona¹⁵² v páté kapitole *Utilitarismu* zabývající se souvislostí mezi užitečností a spravedlností. O jednání se dle Milla¹⁵³ vypovídá, že je nesprávné, nelibé, či hodné pohrdání, pokud si myslíme, že někdo by měl být za ně potrestán. A naopak správné jednání nebo pouze žádoucí či chvályhodné je, pokud bychom si přáli, aby k tomu byl člověk donucován nebo alespoň přesvědčován a vybízen. Z toho Jacobson usuzuje, že špatné jednání je už z povahy věci trestné nebo zasluhující pokárání a to i jednajícím samotným, což se projevuje jako pocit viny. Rozšířená chybná interpretace spočívá dle Jacobsona ve dvou chybách. První je, že jednání, které je děláno nad rámec závazků, si zaslouží velebení a obdiv, ale není povinné. Druhým omylem je špatné vyložení toho, kdy si jednotlivec za své jednání zaslouží být potrestán.

Kdy je tedy jednání považované za nesprávné? Dle konvenčního čtení pokládá Mill jednání za trestné a proto nesprávné vždy, když potrestání za jednání vede k dobrým nebo nejlepším možným konsekvencím. Mill považuje vinění druhými a výčitky svědomí za formu trestu, a proto by se dalo říct, že k nejlepším konsekvencím vede pocit viny viníka. S touto interpretací Jacobson nesouhlasí, protože když Mill říká, že nesprávné jednání má být potrestáno, tak ale dovoluje, aby nějaké nesprávné jednání nebylo sankcionováno, protože některé potrestání by se minulo účinkem. V takových případech může rozumnost nebo zájmy druhých mohou mluvit proti vymáhání, ale člověk sám by si neměl stěžovat.¹⁵⁴ Lidé tedy mají být trestáni ne proto, že je výhodné je trestat, ale proto, že jsou patřičnými osobami k potrestání. A protože Mill blíže nespecifikuje takové patřičné osoby, tak Jacobson jde nad rámec textu a přisuzuje Millovi sentimentalistickou pozici, že jednání se stává nesprávným, pokud je příhodné, aby jednající cítil vinu a druzí odpor. Tato pozice, si však žádá další vysvětlení, tedy co činí pocit viny náležitým. První návrh, že vina je náležitá, když ji někdo cítí, Jacobson vylučuje odkazem na Millův požadavek externích standardů pro ospravedlnění morálního cítění. Druhý možný návrh, který by přisoudil vinu jednajícímu, pokud páchá něco nesprávného je ovšem zjevně kruhový. Dle třetího návrhu by bylo cítit vinu příhodné, kdykoliv je to nejlepší, ale to by smazalo rozdíl mezi vhodností a nejvýhodnějšími konsekvencemi.

---

¹⁵² JACOBSON, D. *Utilitarianism without Consequentialism*. s. 180.

¹⁵³ *Utilitarianism* (V.14)

¹⁵⁴ *Utilitarianism* (V.14)

Novou rekonstrukci založí Jacobson¹⁵⁵ na Milově trisekci aspektů hodnocení: na morálce, rozumnosti a estetice. „*Morálnost jednání závisí na předvídatelných konsekvencích*“¹⁵⁶ podobně jako rozumnost¹⁵⁷, ale estetické aspekty jsou naopak zaměřeny na charakter jednajícího, jak se odhaluje během jednání. Tedy rozdílnost spočívá mezi vinou a záštitou na jedné straně a studem a opovržením na straně druhé. A protože mnoho konsekvencí je nepředvídatelných, jak připomínají oponenti utilitarismu, tak se k tomu vyjádřil Mill v *Whewell on Moral Philosophy*¹⁵⁸, že hodnocení konsekvencí je věcí rozumnosti a pro pravidla je to otázka skupin jednání. Příklad Jacobsona je, že když někdo spáchá vraždu, tak pocit viny je náležitý, stejně jako opovržení druhými takového činu, taktéž je dobré mít obecné pravidlo zakazující vraždu, protože taková skupina jednání má předvídatelně špatné důsledky. Takové schéma ospravedlňuje morální pravidla, společenské normy i zákony a může se lišit v čase a zeměpisné poloze, ale Mill není ani relativistou ani tradicionalistou a kritizoval nedostatečné utilitaristické ospravedlnění některých společenských norem.

Náležitými morálními pocity jsou vina a výčitky při porušení morálního pravidla, které zakazuje určité skupiny jednání, a které je ospravedlněné na základě užitečnosti jeho přijetí. Jacobsonův¹⁵⁹ závěr v hrubých obrysech je, že činy, za které necítíme vinu nebo nevyčítáme druhým, nemohou být nesprávné, ačkoliv jsou přístupné jiným druhům kritiky – rozumností a estetickým cítěním. Vina je odděleným systémem podněcujícím odškodnit poškozenou stranu, což osvětluje, proč ublížení způsobené sám sebou, které nežadá vinu jednajícího ani výčitky druhých, nenese s sebou pocit odškodnění. Když jednáme hloupě, tak náležitá lítost nás vede k přehodnocení přístupu, což není to pocit viny. Normy pro příhodnost viny a zlosti jsou vynuceny povahou těchto pocitů, které nenastávají při sebepoškozování, a tak sentimentalistické vysvětlení nesprávnosti je v rozporu s přísnou deontologickou nestranností konsekvencialismu a to i toho nepřímého.

Pojetí závazného a postihnutelného jsou obdobná, a tak správné jednání je obecně povinné v závislosti na konkrétních okolnostech. Jako nejsou všechna škodlivá jednání

---

¹⁵⁵ JACOBSON, D. Utilitarianism without Consequentialism. s. 183.

¹⁵⁶ Cit. dle JACOBSON, D. Utilitarianism without Consequentialism. s. 183.

¹⁵⁷ Různá Millova dělení evaluativních aspektů se od sebe navzájem liší ve spisech *Bentham, A System of Logic a Utilitarianism*.

¹⁵⁸ „Zdali morálka je či není otázkou konsekvencí; nelze popírat, že rozumnost je, a když je taková věc jako rozumnost, je to, protože konsekvence jednání mohou být spočítány. Rozumnost samozřejmě závisí na kalkulaci individuálního jednání, zatímco pro založení morálních pravidel je pouze nutné spočítat konsekvence skupin jednání – mnohem snadnější záležitost.“ in *Whewell on Moral Philosophy*, (CW 10:180) cit. dle Jacobson s. 184

¹⁵⁹ JACOBSON, D. Utilitarianism without Consequentialism. s. 185.

trestná, tak všechna prospěšná jednání závazná. Mill¹⁶⁰ totiž tvrdí, že i když bychom byli rádi, aby některé věci lidi dělali, a pokud nedělají, tak jimi pohrdáme, tak ale přesto uznáváme, že nejsou povinni takové věci konat. Pokud existují takové činy, které nejsou morálně závazné, tak Jacobson uzavírá, že dle Milla nejsou ani náležitými důvody pro nátlak ani trestání. A pokud by někdo byl nucen pod nátlakem činit nad rámec povinnosti, tak by takový jedinec si mohl spravedlivě stěžovat na rozdíl od toho, který jedná nesprávně.

Protože jednání můžeme posuzovat dle umění života ze tří perspektiv a zkoumat, nakolik je morální, účelné a krásné, tak o jednání, které není ani správné ani nesprávné, lze vyprávět v dalších rovinách. Koncept Millovy morálky je dle Jacobsona¹⁶¹ složen ze dvou rovnoprávných způsobů, jednak je to úzce vymezená regulace vnějšího jednání a jednak širší koncepce sebezdokonalování, naplňování bytí lidské bytost. A tak o jednání, které není ani správné ani nesprávné, je projevem ctností nebo neřestí jednajícího a náleží do estetického okruhu hodnotících soudů, jehož typickými soudy jsou hanba, hrdost, pohrdání nebo obdiv. Protože Mill zachází s jednáním, které není morálně povinné, v závislosti na tom, komu bude toto jednání ku prospěchu a komu ke škodě, dochází Jacobson¹⁶² k závěru, že Mill se nachází mimo rámec konsekvencialismu. Jako příklad uvádí výběr ze dvou možných variant, ve kterých jednající volí místo situace, kdy je celková suma obecného štěstí vyšší o jeho vlastní velké štěstí, druhou variantu, kdy obětuje nemalý díl svého vlastního štěstí ve prospěch zbytku, ale zároveň celková suma obecného štěstí bude menší než v první variantě.

Tento případ rozvádí Jacobson do dvou variant: Opilec, který sice nejedná špatně, protože neporušuje žádná závazky a filantrop, který dělá více, než jsou jeho závazky, jsou cílem negativního a pozitivního citění druhých, které není přímo cíleno na jejich chování, ale jejich charakter. Podobně se vyjadřuje Mill¹⁶³, když o hloupém člověku s nízkými zálibami řekne, že se pochopitelně stane cílem spontánní nechuti až opovržení, což ale není forma záměrné sankce za účelem trestu. Jacobsonovou hlavní tezí ve prospěch odmítnutí maximalizujícího konsekvencialismu je, že dle Millovy metaetiky jednání není nesprávné, pokud není postihnutelné a správné, pokud je nutné. Jednání, které se týká pouze jednajícího, nemůže být postihnutelné a jednotlivcovo vlastní štěstí není dostatečným důvodem¹⁶⁴, proč ospravedlnit násilný zásah společnosti do jeho záležitostí. Proto dle Jacobsona rozumné

---

¹⁶⁰ *Utilitarianism* (V.14)

¹⁶¹ JACOBSON, D. *Utilitarianism without Consequentialism*. s. 187.

¹⁶² JACOBSON, D. *Utilitarianism without Consequentialism*. s. 188.

¹⁶³ *On Liberty* (IV.5)

¹⁶⁴ *On Liberty* (I.9)

jednání, které maximalizuje užitek, není jednání správné, stejně jako sebezničující jednání není jednání špatné, i když existují alternativy s lepšími důsledky.

Nicméně Jacobson¹⁶⁵ uznává, že morální pravidla je více elegantní odvozovat z prostého kalkulu užitku nezahrnujícího jednání týkající se jednajícího. A zatímco konsekvencialismus pravidel určuje nejlepší morální pravidla podle důsledků z hlediska deontologické nestrannosti, tak Millův sentimentalistický utilitarismus, který pramení z neúplných a asymetrických morálních pocitů viny a odsouzení je ohleduplný vůči tomu, kdo je poškozen nebo opačně v čí prospěch se jedná. Tedy není morálně špatné nýbrž hloupé činit sebezpoškozující jednání a je rozumné nikoliv mravně závazné maximalizovat vlastní štěstí. Také metafora deontologicky nestranného pozorovatele, který nerozlišuje, čí štěstí bude jednáním zasaženo, není Millem užita, nýbrž je užita nestrannost axiologická, která ohodnocuje štěstí každého rovně. A pokud není přijata striktní deontologická nestrannost, tak nelze přijmout ani konsekvencialismus ve standardní podobě. Mill je dle Jacobsona¹⁶⁶ neortodoxní utilitarista, jehož morální teorie je teleologická a přijímá princip užitečnosti jako svou teorii hodnot, avšak na základě představené úvahy je možné o něm říct, že nebyl konsekvencialista ve smyslu, jak je dnes chápán.

4.3.2 Námitky proti

Nechť jsou vzneseny tři okruhy námitek: 1. Princip užitku platí pro celé umění života a to včetně rozumnosti. 2. *O svobodě* je spisem o politické filosofii a i když jej lze vnímat jako komplement k Utilitarismu, tak např. Richard Reeves¹⁶⁷ mu dává absolutní přednost, zastává pozici, že Mill byl liberál a *Utilitarismus* napsal jako populárně laděnou přílohu do časopisu na pokračování, utilitaristou byl ze setrvačnosti a úctě ke svému otci. Potom by celá druhá část Jacobsonovy úvahy pozbyla oprávnění. 3. Mill nepodceňuje roli rozumu, ten je integrální součástí soudů, ne přídavný princip.

System pravidel Milla je racionální, budovaný hierarchicky takže princip užitku musí být ceněn výše, než princip politické svobody. Proč potom dle konvenční interpretace neříct, že princip svobody přináší užitek každému jedinci, potom by ale se těžko vysvětlovaly akce snižující jednajícímu štěstí, proto se asi Jacobson touto cestou nedává.

---

¹⁶⁵ JACOBSON, D. Utilitarianism without Consequentialism. s. 190.

¹⁶⁶ JACOBSON, D. Utilitarianism without Consequentialism. s. 191.

¹⁶⁷ REEVES, R. Victorian Firebrand. London: Atlantic, 2007.

Na první pohled jsou patrné stylistické rozdíly mezi *O svobodě* a *Utilitarismem*, ale hlavně v tématu, proto nelze sebrat závěr z politické filosofie a zasadit ho doprostřed morálních úvah, které by ji naopak měly zakládat, avšak Jacobson implicitně předpokládal jejich soulad. Smysl principu sebe se týkajícího jednání není v tom, že jsou morálně neutrální, ale že nemá být vynutitelné ovlivnění společností. Pokud jedinec doma činí ono jednání, které nikoho se netýká, tak smysl není, že akce nemá morální hodnotu. Pojetí lidské přirozenosti u Milla je naopak zaměřeno na růst a vzkvétání. Činit si utrpení je proti principu užitku, principu praktických umění a proto je to špatné. Kdyby nebyla přijata teze neutrálního jednání, tak vznikne mezera v argumentaci a proto i závěr Jacobsonovy eseje by nebylo možné přijmout.

Čtvrtou námitkou by mohlo být obvinění, že místy Jacobson dělá z Milla sentimentalistu, byť sentiment uvádí jako základ retribuční spravedlnosti¹⁶⁸, a předtím právě naléhá na budování soucitného vztahu k druhým, který je nutno rozvíjet a mít z toho potěšení. Když označí analýzu špatného pomocí našich pocitů jako metaetický výčet, nelze také souhlasit s tím, že na základě našich pocitů vinění někoho se jedná o ihned špatné jednání, to by byl intuitivismus a Mill se chce nacházet na druhé straně jako induktivista. Také pátá kapitola byla napsána před kapitolami I. – IV., a je volnou přílohou, tudíž závazky plynoucí z ní pro interpretaci nemusí být stejně důležité jako závěry z předešlých kapitol. Explicitně o soucitném aspektu hovoří Mill¹⁶⁹ následovně „soucitný aspekt anebo aspekt laskavosti“ „*podle třetího milujeme, litujeme anebo nemáme rádi.*“ Pro zohlednění sentimentalismu hovoří i Gluchman, že Mill se blíží koncepci toho, že jsou věci žádoucí o sobě jako umění nejen podle toho, jak přispívají bolesti a souhrnnému štěstí, více Humeovi než Benthamovi.¹⁷⁰

Takové jednání, které se může zdát ostatním sebepoškozující ve smyslu snižování přímého štěstí, může být zdrojem pokroku, který zabrání zakonzervování a nivelizování společnosti. Uvědomme si, že když Mill mluví o morálce, tak je to o morálce obecně, třeba té muslimské, která nepřipouští požití alkoholických nápojů. Pokud muslim se opije sám doma, tak touto běžnou morálkou nemá být postižitelný, když se to týká jeho. Ale utilitarismus v obecném smyslu jako souborná etická teorie by odsoudila některé jednání týkající se jen jednajícího, (i když určitě ne alkohol) jako například dobrovolnou amputaci končetiny, která působí umenšení štěstí, byť jen jednajícího.

---

¹⁶⁸ *Utilitarianism* (V)

¹⁶⁹ MILL. *Bentham* (CW, 10:112)

¹⁷⁰ GLUCHMAN, Vasil. *Utilitarismus Johna Stuarta Milla*. In. MILL, J. S.: *Bentham. Utilitarismus*. Prešov: Lim Prešov. 2000. s. 16.

Když počítá Jacobson situaci oběti vlastního štěstí, která je nenároková, tak se může stát, že tato oběť přinese jednajícímu poté i větší štěstí, takže celkové suma naroste. Ovšem jeho pohled je více zaměřen na odměnu, která je primárně estetická v obdivu za svou oběť a jeho vlastní potěšení z toho být obdivován je až druhotné. Pokud by taková oběť nebyla obětí štěstí, ale jen spokojenosti, tedy jakési snížení komfortu za účelem navýšení potěšení ze společenského obdivu, např. když někdo daruje většinu svého jmění a odměnou mu je vysoká prestiž. I kdyby však nebyla přijata teze, že je možné si představit ne-konkvencialistický utilitarismus, nebo že Mill nezastával tuto pozici, z výše uvedených důvodů, tak tato analýza upozornila na zásadní rozdíl teleologické teorie oproti deontologické a axiologické nestrannosti. Tento rozdíl je tak zásadní, že jeho opomenutí nebo smíšení obou tezí v jednu se stalo zdrojem mnohých nezasloužených kritik utilitarismu.

Závěr

Na základě předchozích kapitol jsem došel k následujícím závěrům. Millovo určení axiomu na základě indukce není méně hodnotné, než definování axiomů na základě intuice, či apriorního nazření jeho protivníky. Přesné vymezení principu užitečnosti z mnoha možných verzí, které nabízí Mill, zní: Štěstí je jednaná věc žádoucí jako cíl. Potěšení a štěstí jsou ovšem formálními předměty žádosti, nikoliv materiálními. A ačkoliv je morálka logicky spjata se štěstím, tak je toto spojení materiálně prázdným, dokud nezjistíme, co nám poskytuje štěstí. Důvodem podání Millova „důkazu“ byla nutnost zvolení principu jako vrcholu hierarchie a následná ukázka kompatibility s faktickými okolnostmi. Argument naturalistického klamu nemůže být užit proti axiomu a perskriptivním větám z něj deduktivně odvozených. Kritik tedy může Milla obviňovat pouze to, že mravnost má jako výchozí bod axiom – princip užitku, který je založen vědou o lidské přirozenosti, zejména na psychologickém hédonismu, která má deskriptivní charakter.

Hlavními bodem, ve kterém se Mill lišil od Benthama, jsou odlišná pojetí potěšení. Potěšení místo kvantitativní koncepce na základě daných okolností nabývá různých kvalit a kompetentní soudcové znají více druhů potěšení volí, pokud nejsou tlačeni neblahými okolnostmi, to kvalitnější, a tedy hodnotnější potěšení. Moc nad obecným štěstím mají dle Milla jen mocné elity, které jsou tím zavázány, čili musí pečlivě promýšlet následky svých činů ve vazbě k obecnému štěstí.

Nebylo prokázáno, že by Mill dával přednost verzi, která maximalizuje prostou sumu štěstí. Totiž žádoucí v posledku je štěstí každého, nikoliv abstraktní suma. Nestrannost při etických soudech neznamena starost jen o celek, ale soucitnost s každým zúčastněným. Bylo prokázáno, že teleologická teorie, kterou zastává Mill, není nutně synonymem pro konsekvencialismus. Kalkulus by mohl být využit jako metoda rozumnosti, která počítá s pravděpodobností obvyklých dopadů určitých skupin jednání v daném časovém horizontu, nikoliv jako metoda morálky. Mill zohledňuje při morálním hodnocení sekundární principy, kterými se jednající řídí, dopady na jeho charakter a také úmysl jednajícího.

Proto konečným závěrem práce je, že klasický utilitarismus nenaplnil hlavní tezi. Respektive Millova morální teorie není založena na axiomaticko-deduktivní metodě. A ačkoliv lze přijmout axiom o hodnotových soudech – princip užitečnosti, který byl dostatečně dokázán a odůvodněn, přesto ale není jednoznačně dána metoda, která by s tímto axiomem zacházela.

Seznam použité literatury

BENTHAM, J. *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*. New York: Dover publications, 2007.

BENTHAM, J. *The Works of Jeremy Bentham*. J. Bowring, ed. [online]. Liberty, 1999 [cit. 2012-08-10]. Dostupné z <http://oll.libertyfund.org/title/1999>

BROWN, D. G. What is Mill's Principle of Utility. *Canadian Journal of Philosophy*. 1973, vol. 3, No. 1, s. 1 – 12.

CRISP, R. *Mill on Utilitarianism*. London: Routledge, 1997.

DÍOGENÉS LAERTIOS. *Životy, názory a výroky slavných filosofů*. Praha: Nakladatelství ČS AV, 1964.

GROTE, J. *An examination of the utilitarian philosophy*. Cambridge: Deighton Bell and Co., 1870.

HARE, R. M. *Moral thinking: Its levels, method, and point*. Oxford: Oxford University Press, 1981.

HOBBS, T. *Leviathan*. Praha: OIKOYMENH, 2009.

HUME, D. *A Treatise of Human Nature*. L. A. Selby-Bigge, ed. New York: Oxford University Press, 1960.

JACOBSON, D. Mill on Liberty, Speech and the Free Society. *Philosophy and Public Affairs*. 2000, vol. 29, No. 3. s. 276 – 309.

JACOBSON, D. Utilitarianism without Consequentialism: The Case of John Stuart Mill. *Philosophical Review*. 2008, vol. 117, No. 2, s. 159-191.

KAGAN, S. *Normative Ethics*. Westview, 1998.

KOHÁK, E. *Svoboda, svědomí, soužití*. Praha: SLON, 2004.

- KOLMAN, Vojtěch. *Filosofie čísla*. Praha: Filosofia, 2008.
- MARSHALL, J. Egalitarianism and the General Happiness. In: H. MILLER, W. Williams, eds. *The Limits of Utilitarianism*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1982.
- MILL, J. S. *Collected Works of John Stuard Mill*. J. M. Robson, ed. Toronto: University of Toronto Press, 1963.
- MILL. *Essays on Some Unsettled Questions of Political Economy*. London: Longmans, Green, Reader, and Dyer, 1844.
- MILL, J. S. Letter to Henry Jones. In: *The Later Letters of John Stuart Mill*. MINEKA, LINDLEY ed. Toronto and London, 1972.
- MILL, J. S. *Bentham. Utilitarismus*. Přeložili M. Gluchmanová, V. Gluchman. Prešov: LIM, 2000.
- MILL, J. S. *Utilitarismus*. Přeložil Karel ŠPRUNK. Praha: Vyšehrad, 2011.
- MOORE, G. E. *Principia Ethica*. New York: Prometheus Books, 1988.
- NIETZSCHE, F. *Soumrak model*. Olomouc: Votobia, 1995.
- NOZICK, R. *Anarchy, State and Utopia*. New York: Basic Books, 1974.
- PLATÓN. *Prótagoras*. Praha: OIKOYMENH, 2000.
- QUINTON, A. *Utilitarian Ethics*. London: MACMILLAN PRESS, 1973.
- RAWLS, J. *Theory of Justice*. Cambridge: Harvard University Press, 1971.
- REEVES, R. *Victorian Firebrand*. London: Atlantic, 2007.
- RYAN, A. Mill and the Naturalistic Fallacy. *Mind, New Series*. 1966, vol. 75, No. 299, s. 422 – 425.
- RYAN, A. *The Philosophy of John Stuart Mill*. London: MACMILLAN PRESS, 1987.

SIDGWICK, H. *The Methods of Ethics*. Indianapolis: Hackett, 1981.

SINNOTT-ARMSTRONG, W. Consequentialism In: *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. Summer 2003 Edition, E. N. Zalta ed. [cit. 2012-08-10]. Dostupné z <http://plato.stanford.edu/archives/sum2003/entries/consequentialism>

SMART, J. J. C. An Outline of a System of Utilitarian Ethics. In: J. J. C. SMART, B. WILLIAMS. *Utilitarianism: For and Against*. Cambridge: Cambridge University Press, 1973.

STEPHEN, L. *The English Utilitarians, vol. I*. [ebook]. Guteberg, 2008 [cit. 2012-08-10]. Dostupné z: <http://www.gutenberg.org/ebooks/27597>

VÁCHA, M. Je vůbec ještě možná etika v ‚postetickém‘ světě?. *Filosofický časopis*. 2010, sv. 58, č. 2, s. 273-279.

WILLIAMS, B. A Critique of Utilitarianism. In: J. J. C. SMART, B. WILLIAMS. *Utilitarianism: For and Against*. Cambridge: Cambridge University Press, 1973.

ZNOJ, Milan. Utilitarismus: Jeremy Bentham a John Stuart Mill. In: J. Chotaš, R. Kučera, eds. *Dějiny politického myšlení III*. Praha: OIKOYMENH, 2009.